БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР

12 ХОНУК АРТКАН

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген.

1967 ч. ОКТЯБРЬ 26 ЧЕТВЕРГ № 254 (6890).

Өртээ 2 көп.

ССРЭ-НИҢ ЭРТЕМНЕР АКАДЕМИЯЗЫНЫҢ ЮБИЛЕЙЛИГ НИИТИ ХУРАЛЫ

Октябрь 24-те Москвага ССРЭ-ниң Улуг театрынга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының юбилейлиг ниити хуралы болган. Хуралды Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга тураскаткан.

Хуралга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының ораалакчызы академик В. А. Кириллин, эртемденнер, ССРЭ-ниң министрлери, хоочун большевиктер, партияның, күрүнеиң албан черлериниң талазылери, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының даштыкы чурттарда кежигүннери киришкен.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи М. В. Келдыш, академиктер А. М. Румянцев болгаш Б. Н. Петров олар «Октябрьның Улуг революциязы болгаш эртем депшилгези», «Улуг Октябрьның теегүлүг дуржулгазы», «ССРЭ-де космос шинчиледелериниң дугайында» деп илеткелдер кылган.

Илеткелдер доозулган соонда ССРЭ-ниң Эртемнер академиязынга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң тураскаал тугун тывыскан. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы Ада-чурттуң эртем, техниказын хөгжүдеринге болгаш чурттуң эртем кадрларын белетиззириниң хөрээнге шылгарангай чедишкиннерни чедип алырынга ачы-хавыяаларлыг болганы дээш, Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга тураскаал кылдыр ол тук-биле шаңнаткан.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының юбилейлиг ниити хуралының киржикчилери СЭКП-ниң Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиңге чорудар чагаазын чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алган.

(СЭТА).

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ИЙИГИ СЕССИЯЗЫ

Сессияның ажылының дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязы дүүн Кызылга, республиканың хөгжүм-шии театрынга болган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Даргазы, депутат **К. С. Шойгу** сессияны ажыткан.

Сессияның дараазындагы хүн айтырыгларын депутаттар чангыс үн-биле бадылаан:

1. 1968 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының база 1969 болгаш 1970 чылдарда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планнарының дугайы.

2. 1968 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң дугайы болгаш 1966 чылда республиканың Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайы.

3. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаары.

Сессияның хүн чурумунуң бирги айтырыының талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Күрпланының даргазы, депутат **А. М. Арланмай** кылган.

Ооң соонда «1968 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1966 чылда республиканың Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында» илеткел кылыры-биле Тыва АССР-ниң сан министриниң ораалакчызы **Б. К. Будегечиевке** сөс берген.

План-бюджет комиссиязының эдеринчи илеткелин ол комиссияның даргазы, депутат **М. К. Шыырап** кылган.

Илеткелдерниң болгаш эдеринчи илеткелдиң соонда санал бериишкиннери эгелээн. (Сессияның ажылының дугайында отчёт солуннуң дараазындагы дугаарынга үнер).

Илеткелдерни болгаш эдеринчи илеткелди депутаттар чугаалашканының соонда Дээди Советтиң сессиязы 1968 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының база 1969 болгаш 1970 чылдарда республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планнарының дугайында Хоойлуну, а ол ышкаш 1968 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында Хоойлуну болгаш 1966 чылда республиканың Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында доктаалды чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Хүн чурумунуң үшкү айтырыы—Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары, депутат **К. Н. Диига** кылган.

Дээди Советтиң Президиумунуң сессиялар аразындагы үеде хүлээп алган Чарлыктарын депутаттар чаңгыс үн-биле бадылаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүннеринге депутат **В. Н. Филипповту** болгаш депутат **Т. Ч. Норбуну** сессия немей сонгаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги ораалакчызынга депутат **Н. И. Куценкону** сессия чангыс үн-биле бадылаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязы оон-биле бодунуң ажылын дооскан.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязының хурал залында.

С. Феоктистовтуң фотозу.

СЭКП ОБКОМУНДА, ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюн демделээри-биле 1967 чылдың ноябрь 5-те Кызыл хоорайга СЭКП-ниң область комитединиң болгаш Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң байырлал хуралын нады эрттирер деп шиитпирлээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Ажылчы чоннарның социал хандырылгазын организастаар ажылга чедип алган чедишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1967 чылдың октябрь 23-те үндүрген Чарлыы-биле социал хандырылга органнарының, албан черлериниң белүк хөй ажылдакчыларын ССРЭ-ниң орденнери-биле, медальдары-биле шаңнаан. Оон иштинде Тыва АССР-деч шаңнатканнар:

«Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль-биле

Зоя Папагаевна САГААЧЫ — социал хандырылгазының Кызыл хоорай киллизинин эргелекчизи.

«Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле

Нина Лазаревна ГОЛУБЦОВА — социал хандырылгазының Каа-Хем район киллизинин инспектору.

Тиилекчи автоколонна

1967 чылдың октябрь 10-лан 20-ге чедир үениң иштинде гараж сөөртүлгезинге автоколонналарның ажылының түннелдериниң дугайынга комиссияның киирген материалдарын чугаалажып көргеш, он хонуктун онаалдазын тонна-километрге шилчиирге 126,4 хуу күүсеткен үшкү автоажыл-агыйының (начальниги И. Заидеев, парторганизация секретары Н. Черноусов, местком даргазы А. Харлан) автоколонназынга шилчиир Кызыл тукту бир муң рубль түүнүг акша шаңналы-биле каны тыпсыр деп, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели шиитпирлээн.

1968 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының база 1969 болгаш 1970 чылдарда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планнарының дугайында

республиканың Күрпланының даргазы, депутат А. М. АРЛАНМАЙНЫҢ илеткелинден

Республиканың Дээди Совединиң сессиязы кажан бистиң чуртувустуң улустары, социалистиг чурттарның ажылчы чоннары болгаш депшилгелиг бүүгү, кижи төрелгетен Октябрьның 50 чылдыг юбилейинге белеткенип турар үеде эртин турар деп, илеткелчи эгелээн.

Юбилейлиг чылче кирип тура, совет улус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле социалистиг экономиканы улам ыңай хөгжүдер, чоннуң чаагай чоруун бедидер талазы-биле кайгамчык улуг чедишкиннерни чедип алган. Советтер чуртунуң чедишкиннерин СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң (1967 чыл) болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң үшкү сессиязының шиитпирлериниң тодаргай көргүскен.

Чоннуң чаагай чоруун улам ыңай көдүрер талазы-биле СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң ажылдап кылган хемчеглерин СЭКП ТК-ның сентябрь Пленуму долузу-биле үүлүгүзүүп көрген. Ол ышкаш 1968 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының төлевилелин, ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелин, 1969—1970 чылларда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планнарының төлевилелдерин үүлүгүзүнген.

Бо чылдың октябрь айда эрткен ССРЭ-ниң Дээди Совединиң үшкү сессиязы, РСФСР-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязы Совет Эвилелиниң болгаш Россия Федерациязының 1968—1970 чылдарда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планнарының болгаш Күрүне бюджеттериниң дугайында Хоойлуларны хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының шиитпирлери политиктиг база социал-экономиктиг улуг ужур-дузалыг документилер болуп турарын, ону үүгле бистиң чуртувустуң чону эвес, харын даштыкының ажылчы чоннары хүлээп көрүп, деткээнин демделээш, депутат эш Арланмай беш чыл планының ийи чылында республиканың улус ажыл-агый хөгжүдезиниң түүнелин, юбилейге утказтыр республиканың ажылчы чоннарының алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезинин дугайын сессияның киржикчилеринге дыңнаткан.

Советтиг Тываның ажылчы чоннары Улуг Октябрьның 50 чылынга төлептиг ужуражыры-биле социалистиг чаршыты калбартып, улус ажыл-агыйының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле эки түүнелдерин чедип алган.

Республиканың улетпүү продукция бүдүрериниң 9 айлардагы планын 105,4 хуу күүсеткен, азы пландан ажыр 1 млн. 243 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. Чыл планындан ажыр барык 1 млн. 600 муң рубльдиң, а беш чыл планының баштайгы ийи чылында 3 млн. рубль үнелиг продукцияны бээр деп турар. Ниити продукцияның хемчээли эрткен чылдың бо үеэнге деңнээрге 8,6 хууга өскен.

9 айлар дургузунда пландан ажыр 4 млн. киловатт-шак электроэнергияны ажылдап кылган, 12,3 муң тонна хөмүр-дашты, 850 тонна даг-дүгүн, каскан, Дилиг материалдарын, хөмден кылган идиктерни, даараныла кылыгларын өске-даа бараанларны пландан ажыр хөйну бүдүрген. Улетпүү черлери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер планны ажыр күүсеткеш, бараанныг продукцияның бот-үнезин чиигеткениннен 22 муң рубльди камнап алган. «Тыва даг-дүгү» комбинат, Кызылдың электростанциязы, алгы заводу, Чадааанаың хөмүр-даш разрези, типография болгаш өске-даа черлер планнарны, социалистиг хүлээлгелерни чедишкиннинг күүсеткен.

Бөдөө ажыл-агыйның ишчилери бедик дужүүтү өстүрер, күрүнеге эт, сүт, дүк садар планны чедишкиннинг күүседип турар. Дүк садарының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеш, пландан ажыр 100 тонна дүктү саткын. Ноябрь 1-ге чедир эт, сүт садарының чыл планы күүсеттинер болгаш пландан ажыр хөй продукцияны бээр. 9 айлар иштинде колхозтар болгаш совхозтар эрткен чылдың бо үеэнге деңнээрге, 1125 тонна сүттү, 3157 тонна этти, 65 тонна дүктү хөйну бүдүрген. Мыйыстыг бода малдың бажы 2, хойнуу—6 хуу өскен.

Байырлал чылында эки түүнелдерни Барыын-Хемчикте «Большевик», Каа-Хемде «Коммунизмче орук», Улуг-Хемде «Х Улуг хурал», Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхозтар, «Элегес», «УТКА-ның 25 чылы», «СЭКП-ниң XXII съездизи», «Бурунгаар», «Межегей», «Барлык» совхозтар чедип алган. «Межегей» совхозтуң саанчылары бир саар инекке онаштыр 1949 кг. сүттү, а ооң Успенка фермазының коллективи 2186 кг сүттү саган. Ол-ла совхозтуң саанчызы Мария Сабельникова инек бурузүүнден-не 2815 кг сүттү саган. «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжузу Ондар Дакпай 100 хойга онаштыр 120 хураганны алган, хойдан-на 2 кг дүктү кыргаан. «Тиилелге» совхозтуң хойжузу Куулар Дажы-Серен 100 хойга онаштыр 118 хураганны, хойдан-на 2,9 кг дүктү кыргып алган.

Чоннуң чаагай чоруунуң болгаш культуразының деңнели улам ыңай өзүп турар. Чыл дургузунда чоннуң акша талазы-биле орулгазы 9,8, а колхозчуларның орулгазы 8,6 катап өзер.

Бараан саарылгазының чыл планын барык 103 хууга күүседир, чонга чыл планындан ажыр 3 млн. 430 муң рубльдин бараанын садар. Бараан саарылгазы эрткен чылга бодаарга, 11,1 хуу, азы беш чылдың ийи чылында 22 хуу өзер, бо дээрге беш чылга хамаарыштыр көрүнинден хөй болуп турар-дыр—деп, илеткелчи демделээн.

Ийи чыл дургузунда 320 садыгжылыг 20 магазинни, бир угда 530 кижи чемненир 10 столованы ажыткан. Чоннуң амыдырал хандырылгазының 9 ай планын күүсеткен. 1966 чылга деңнээрге, амыдырал хандырылгазының чыл планын 19,7 хуу ажыр күүседир. Ийи чыл дургузунда чоннуң амыдырал хандырылгазын 44 хууга бедидер, бо болза беш чыл планында көрүүгениннинден бедик түүнел болур.

Коммунал ажыл-агыйның ажылчы чоннарны хандырары база экижээн. Аалчылар бажыңнары, хеп чуур черлер, чупар-бажыңнар 9 айларның планын күүсеткен.

Чуртталга туруу чыл келген тулум калбарып турар. Бо чылын ниити шөлүг 38640 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирген, а ийи чыл дургузунда 70 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирер. Бо үениң дургузунда 15 муң ажыг чурттакчылар чаа бажыңны алыр, азы чурттап турган черин экижидер апаар.

Эрткен ийи чылда улус өөредилгези, культура, кадык камгалал, социал хандырылга улуг хөгжүлдүн алган. 1966—1967 чылларда 2484 өөреникчи өөренир школаларны, 700 уруг турар ясли-салтарны, эмнелгенин 120 кижи чыдар черин, клубтарны, культура бажыңнарын тудуп, ажыглалга киирген.

Бо бүгү чедишкиннерни Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салышкынының ачызында чедип алган. Беш чыл планын чедиишкинниг күүседип болурунуң аргалары болгаш курлавырлары бисте бар дээрзин ийи чылдарның түүнелдери көргүскен.

Ынчалза-даа республиканың чамдык министерстволары, ведомстволары, үлетпүр бүдүрүлгелери, тудуг, транспорт организациялары бар аргаларны болгаш курлавырларны амдаа чедир ажыглавайн турарындан улус ажыл-агыйының чамдык адырлары планныг даалгаларны күүсеттпейн барганын илеткелчи айыткан. Ылаңгыя капитал тудугда, бүдүрүлге күүчүлерин ажыглалга киреринде болгаш культура хандырылгазында улуг чыдын калышкыннар бар болган.

Эрткен чылын республикага ниитизи-биле 8 млн. 830 муң рубльдиң капитал салышкынын шиңгээдип албаан, ооң иштинде тудуг-монтаж ажылдарынга хамааржыры — 5 млн. 850 рубль болуп турар. Ол байдал бо чылын бөлүк өскерилбээн. Бо чылдың 9 айларында күрүнеиң капитал салышкынын 76,5 хуу күүсеткен, азы 6 млн. 863 муң рубльди шиңгээдип албаан, тудуг-монтаж ажылдарының планын 78,7 хуу күүсеткеш, 4 млн. 129 муң рубльди шиңгээдип албааны тодаргай херечи-дир. Эрткен чылын болгаш бо чылдың 9 айларында 15 млн. 693 муң рубльди, ооң иштинде тудуг-монтаж ажылдарынга 10 миллион хире рубльди шиңгээдип албаанын илеткелчи бүрүү шапкан.

Капитал тудугга көрүнген хөрөңгини бүгүй шиңгээдип алганыныц түүнелинде тудуг организациялары күрүнеиң болгаш ажылчы чоннарның мурнунга улуг өрелиг артканнар. Маңаа бүрүлүг черлер: «Тыва тудуг» трези, «Тыва көдээ тудуг» трези, «Коммун тудугнуң» септелге тудуг эргелели, респотребсоюзтуң септелге тудуг эргелели болуп турар. 9 айларда продукция бүдүрериниң планын 13 бүдүрүлге күүсеттээн болгаш 443 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээн. Ол бүдүрүлгелерге «Тыва тудуг» трезиниң бүдүрүлгелери, пиво заводу, тудуг материалдар эргелелиниң бүдүрүлгелери, «Тыва көдээ тудуг» трезиниң бүдүрүлгелери хамааржыр.

Тудуг организацияларының удуртукчулары күш-ажылдың организациязын экижидер, сагылга-чурумну быжыглаар, ажылдаар шак-үени чидириглерлиг болдурбас дээш демиселди кошкак чорудун турар. Ылаңгыя тудугжу ажылчыларының чидирген шак-үези хөй. «Тыва тудуг» трезиниң ажылчыннары 6728, «Тыва көдээ тудуг» трезинин тудугжулары 6229 кижи-хүүн халас чидирген.

Меге документилер кылгаш, артык акша төлээр таварылгалар тудуг организацияларында бар. Ындыг арга-биле «Тыва даг-дүгү» комбинатка 17,5 муң, «Тыва кобальт» комбинатка 7 муң рубльди артыкка чарыгдаан.

Кызылдың комплексилиг төлевилел киллизи (даргазы эш Нестеровский) чагыкчыларга шынар чок төлевилел-смета документилерин берип турар. Чамдык үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылында улуг четпестер бар. 9 айларның планын үстүнде адаан бүдүрүлгелерден ангыда Шагаан-Арыгның, Чадааанаың, Самагалдайның, Өөрүүнүң, Бай-Тайганың амыдырал хандырылга комбинаттары база күүсеттээн.

Чамдык бүдүрүлгелериниң багай ажылдап турарының кол-ла чылдагааны болза ажылчын күжүнүн чедишпези, күш-ажылдың сагылга-чурумунуң багай болуп турары, ажылды организастаарында четпестер, кадрларның үнүп, киреринин хөйү болгаш дериглерниң ажыглал чок турар чоруунуң хөйү болуп турар.

Эштер, депутаттар!

Чоокку үш чылдарда республиканың улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң планнарының төлевилелин Дээди Советтиг сессиязынга көөрү-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели киирип турар. Үк планнарны беш чыл планының баштайгы ийи чылының эң чугула түүнелдериниге, чогум-на дүүштүр, Күрпланның болгаш РСФСР-ниң министерстволарының, ведомстволарының контроль чурагайларынга үндезилеп тургускан.

ССР Эвилелиниң чазааның база Россия Федерациязының чазааның шиитпирлерин өзугаар бистиң республиканың экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге канчаардаа аажок улуг дузаламчыны көргүскен, үк доктаалдарны амыдырал кылырга күүсеткениниң түүнелинде бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезин дургдээр болгаш коммунизм тургузуушкунунга Тываның ажылчы чоннарының киирер үлүг-хуузу улгадыр.

ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелдериниң доктаалын өзугаар «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги эдчээнин, «Тыва кобальт» комбинаттың тудугун, Абаза—Ак-Довурак — Кызыл аразының электродамчыдылгазының шугумун

(Төнчүзү 2-ги арында).

Үшкү кварталдың тиилекчилеринге шаңналдар

Юбилейлиг чылдың үшкү кварталында үлетпүр бүдүрүлгелериниң тудуг болгаш транспорт организацияларының аразында калбарган социалистиг чаршыты түүнели унген. Аңаа бүдүрүлгелерден Кызылдың алгы заводу кварталдың ниити продукция бүдүрер планын 135,3, бараанныын — 138,2, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн — 126,3 хуу күүсеткеш бирги черни эзлээн.

Тудуг организацияларындан орук-тудуг эргелели планныг даалгаларны ыракта ажыр күүсеткеш, 9,6 муң рубль хемчээлдиг немелде орулгалыг болгаш чаршыттың тиилекчизи болган.

Транспорт коллективтеринден Кызылдың № 1 автоажыл-агыйы шылгараан. Чүүктү тонналап сөөртүкениниң планын 100,3, тонна-километрже шилчиткениниң талазы-биле 108,4 хуу күүседип, пландан ажыр 200,4 муң рубльдин орулгазын ол алган.

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, областың профэвилелдер чөвүлели үстүнде адаттынган коллективтерни социалистиг чаршыты калбартырын даасан.

Ол ышкаш социалистиг чаршыка эки түүнелди чедип алгылаан «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, Кызылдың электри станциязының, пассажирлер автоажыл-агыйының, Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТК-зының, № 14 механизация эргелелиниң, «Сибирьтехмонтажтың» Тывада участогунуң коллективтериниң чедишкиннинг ажылдаанын демделээн.

«Тыва тудуг» трезиниң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадының, тудуг материалдары үлетпүрүнүң эргелелиниң, Чадааанаың амыдырал хандырылга комбинадының, № 463 мехколонианың, № 3 автоажыл-агыйының коллективтери багай ажылдаан.

Үк коллективтериниң партия, комсомол, профэвилел организацияларының удуртукчуларынга үшкү кварталдың түүнелдерин чугаалажып көргеш, күрүне планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чаршыты калбартырын даасан.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ИЙИГИ СЕССИЯЗЫ

Депутат А. М. АРЛАНМАЙНЫҢ илеткелиниң төнчүзү

(Эгези 1-ги арында).

тударын, республикага тудугнуң улуг индустриязын турпузарын, автомобиль парыгын быжыглаарын, 1969 чылда Абаза — Ак-Довурак аразының автомобиль оруун доозарын, болгаш өске-даа хемчеглерни көрүп турар. Бо бүгү ажылдарны боттандырарынга эргежок чугула капитал салыышкынын, хөй санныг автомашиналарны, механизмнерни болгаш дериг-херекселдерни берген.

1968—1970 чылдарның планнарында республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларын улам ынай хөгжүдүрүн көрүп турар. 1968 чылда үлетпүр бүдүрүлгезинниң өзүлдези 5 хуу, а продукцияның хемчээли 36,8 млн. рубль болур. Электроэнергия ажылдап кылыышкыны 112,3 млн. киловатт-шак чедер, азы бо чылдыныңдан 11,5 хуу хөй болур.

Туйбу бүдүрүлгези 19,1 хуу, эптээр демир-бетон бүдүрери 8,6, чугай кылыры—4,4, дилиг материалдары — 11, даараныла кылыглары—11,1, мебель—15, эзиртпее сус куннар — 25,5 хуула өзер.

Беш чылдың үшкү чылында тудуг материалдар үлетпүрүнүң эргелелиниң, одалга үлетпүрүнүң эргелелиниң, аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң, чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң, зат болгаш сүт үлетпүр эргелелиниң талазы-биле ниити продукция бүдүрери каш катап улгадыр. Министерстволарның, эргелелдериниң болгаш бүдүрүлгелериниң удуртукчулары продукция бүдүрериниң, ылаңгыя оон шынарын өскижидер, ассортиментизин калбартыр талазы-биле даалгаларны күүседириниң дээштиг хемчеглерин алыр ужурлуг.

СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) болгаш май (1966 ч.) Пленумнарының шиитпирлери республиканың колхоз, совхозтарының экономиказын быжыглаарынга, көдээ ажыл-агыйны хөгжүдүрүнге таарымчалыг байдалды тургускан, оон түңнелинде баштайгы ийи чылда көдээ ажыл-агыйның бедик туруштуг өзүлдези болган. Ынчангаш беш чылдың дараазындагы чылдарында көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү адырларының улам ынайгы көдүрүүшкүү болур.

1968 чылда көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязының хемчээли бо чылда болур хемчээлден 4,5 хуу хөй болур. Мындыг өзүлденің түңнелинде колхозтар болгаш совхозтар үүле күрүне планын күүседир аргалыг өвес, харын пландан ажыр күрүнеге хөй тараны, эътти, сүтү, дүкү болгаш өске-даа продукцияларны садар.

1968 чылда бистиң республика 500 трактерну, 400 чүк машиналарын, 165 тараа комбайнын, 150 силос комбайнын болгаш өске-даа хөй техниканы алыр, а беш чыл дургузунда республиканың колхозтары болгаш совхозтары 1826 тракторну, 1700 хире чүк машиналарын, тараа ажаар 700, силос ажаар — 460 комбайнарны алыр.

1968 чылда көдээ ажыл-агый тудуунга капитал салыышкын 11,2 млн. рубль болур, а беш чыл дургузунда ийи катап өзер. Оон ынай колхозтар болгаш совхозтар капитал тудугга 21,3 млн. рубльди киирер. Капитал салыышкынның хөй кезиин суг ажыл-агый тудугларынга бээр. 1968 чылда ол ажылдарга 1.35 миллион рубльди көрген, а беш чыл иштинде ол түн 6,1 миллион рубль чедер.

Суггаттыг тарылга шөлү 12 муң гектарга өзер. Колхоз, совхозтарга 415 кудукту тудар. Көдээ ажыл-агыйны электрижидери-биле улуг хемчеглерни боттандырар. 1970 чылда көдээ ажыл-агыйга электроэнергияны ажыглаары 38,6 миллион киловатт-шакка чедер, азы 1965 чылдың деңнелинден 2,1 катап хөй болур. Бо бүгү болгаш өске-даа хемчеглер малдың продукциялуг чоруун бедидер, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүүтүг болуруун хандырар.

Малдың баш саны өзер. 1968 чылда мыйыстыг бода мал 37, хой—53, өшкү—55, хаваннар—56, чылгы — 5,4 хуула өзер. Кол-ла сорулга болза, көдээ ажыл-агыйда чедип алган түңнелдерни быжыглаары, бар курлавырларны долу ажыглаары, беш чыл планының арткан чылдарында көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларының хөгжүлдезинге бедик темпини хандырары болур деп, илеткелчи демдеглээн.

Эштер, депутаттар!

Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинің темпизи капитал тудугнуң программаларының күүселдезинден, капитал салыышкынларның ажыктының бедиринден хамааржыр.

1968 чылда республиканың улус ажыл-агыйынга капитал салыышкынның хемчээли 59 миллион рубль, азы 1967 чылдың күүсеттинзе чогуур планындан 62,2 хуу хөй болуп турар. Күрүненің төпчүткен капитал салыышкыны 47,2 миллион рубль болур, оон иштинде тудугмонтаж ажылдарынга 37,8 миллион рубльди, азы бо чылгы күүселдеден 67,7 хуу хөйү чарыгдаар.

Беш чыл дургузунда улус ажыл-агыйынга капитал салыышкын 289 миллион рубль, азы өткен беш чылдардан 59,8 хуу хөй болур.

Тудуг материалдарының үлетпүрүнге (даг-дүгү), өскүү металлургияга, көдээ ажыл-агыйга, тудуг индустриязынга, хөмүр-даш үлетпүрүнге бээр капитал салыышкынларның өзүлдези мурнуку чылдардагыындан дыка хөй.

Чер-чер Советтеринге капитал салыышкын 8399 муң рубль болур. 1968 чылда чер-чер Советтериниң капитал салыышкынының күсели-биле 2000 өреникчи өренир школаларны, 620 олуттуг уруглар садтарын болгаш өске-даа улуг хемчеглерни боттандырар.

Бистиң республиканың тудугнуң улуг индустриязын турпузарын, тудуг организацияларын быжыглаарын, эргежок чугула техника болгаш кадрлар-биле хандырарын көрген. Ынчангаш «Тыва суг тудуг» септелге-монтаж эргелели, «Коммунтудуг» септелге-тудуг эргелели районнарда пунктуларлыг, тудуг трестериниң эде организаттыынар. Тудуг организацияларын бедик мергежилдиг кадрлар-биле хандырарының хемчеглерин база ап турар.

1968 болгаш оон соңдагы чылдарда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевири, колхозчуларның акша болгаш натура орулгалары мурнундагы чылдарда ышкаш өзер деп, депутат дыннаткан. Республиканың чонунуң акша орулгазы 1968 чылда (эрткен чылга деңнээрге) 6,3, а беш чыл дургузунда 44,6 хуу өзер. Оон-биле кады 1968 чылда бараан саарылгазы бо чылга деңнээрге, 7 хуула өзер.

Садыг болгаш хөй-ниитинин чемненилге четкизи калбарар, чоннуң амыдырал хандырылгазы экижидир. Ынчалза-даа садыглаашкында улуг четпестер бар. Кызыла болгаш чамдык районнарга садыглаашкыннар үзүктелип турар, магазиннерни, хөй-ниитинин чемненилге черлерин, складтарны, соодулга тургузугларын үр хуусаларда тудуп турар. Амыдырал хандырылгада база улуг четпестер бар.

«Чоннуң амыдырал хандырылгазын улам ынай экижидер хемчеглер дугайында» доктаалды чоокта чаа СЭКП ТК болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алганы билдингир болгай. Бо доктаалды күүседи-ринче доктаамал кичээнгейни ажылчы чоннар депутаттарының күүскомнары, амыдырал хандырылга талазы-биле даалгалыг министерстволар болгаш ведомстволар салыр ужурлуг деп, илеткелчи демдеглээн.

Коммунал ажыл-агый черлери улуг ажылды боттандырар. 1968 чылда аалчылар бажыңнарынга оруннар 3, хеп чууру 69 хууга өзер. 3100 квартираларны газ-биле хандырар, оон 1100 хирезин көдээ черлерге киирер. 1970 чылга чедир 10000 квартираларга газты киирер. Беш чыл дургузунда коммунал ажыл-агыйга үүле сан талазы-биле өскерилгелер өвес, харын шынар талазы-биле улуг чаартылгалар болур.

Ниити билигниң школаларынга 1968 чылда өреникчилерниң саныны 51300 кижи чедирер, ажылчын болгаш көдээ аныяктарның кежээки школаларынга 3000 хире кижи өренир, школа назыны четпээн уруглар албан черлеринге 6900 хире уруглар турар апаар. 1969—1970 чылларда ниити билиг школаларынга 64710 кижи өренир, школа назыны четпээн уруглар албан черлеринге уруглар 13030 чедер.

Культура-чырыдыышкын албан черлериниң четкизин калбартыры көрүп турар. 1968 чылдың төнчүзүнге чедир эмнелге черлеринге орунларның ниити саны 3040, а 1970 чылда — 3490 чедирерин көрүп турар.

Көрдүнген планнарны чедиишкинниг күүседириниң бир чугула чүүлү болза улус ажыл-агыйын кадрлар-биле хандырары болур. Улус ажыл-агыйының чагын ёзугаар 1968 чылда дээди эртемниг 272, ортумак эртемниг 406 кижини алыр бис. Кызылдың башкы институдун 298, техникумнарны — 352, профессионал-техниктиг училищелерни —1169 кижи доозун үнер. Оон аңгыда 10 классталы 2450 кижи доозар, оларның өзөөн өвес кезии улус ажыл-агыйынга ажылдаарлар.

Эштер, депутаттар!

1968 чылдың болгаш беш чылдың дараазындагы чылдарынга хамаарыштыр көрген планнар бистиң республиканың улус ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдүринче, ажылчы чоннарның материалдыг болгаш культурлуг деңнелин дыка бедидеринче угланган болгаш чоннуң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар.

Ажылчы чоннар депутаттарының Советтери, министерстволарның, эргелелдерниң, ведомстволарның, бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның удуртукчулары келир чылдың даалгаларын чедиишкинниг күүседирин хандырып турар организастехниктиг ажылдарны ажылдап кылгаш, боттандырар хүлээлгелиг. Министерстволар болгаш ведомстволар чер-черде херек кырында байдалды ханызы-биле өөренип көөр, бодунга хамаарышкан организацияларның база бүдүрүлгелериниң ажылын экижидер, оларның ажыл-херек дээш харыысалгалыг болурун чедип алыр, айтырыгларны өй-шаанда дүрген шиитпирлээр ужурлуг. Чер-чер Советтериниң ажылын доктаамал экижидип, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң хөрээнге оларның киржилгезин калбартыр херек.

1968 чылдың болгаш беш чылдың оон дараазындагы чылдарының планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседири — бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң үндезилекчи-тургузукчузу Владимир Ильич Ленинниң төрүттүүнгениниң бээр 100 чыл болурунга төлептиг белек болур деп, илеткелчи чугаазын дооскан.

1968 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1966 чылда Күрүне бюджединиң күүселдезинің дугайында

республиканың сан министриниң оралакчызы Б. К. БҮДЕГЕЧИЕВТИҢ илеткелинден

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязы Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткелдиг база ажылчы чоннарның амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улам ынай экижидер талазы-биле СЭКП ТК-ның сентябрь (1967 чыл) Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының шиитпирлериниң болдурганы бистиң улузувустуң политиктиг болгаш бүдүрүлгечи бедик идепкейлиг чоруунуң байдалында эртип турар дээрзин эш Бүдегечиев илеткелиниң эгезинде чугаалаан.

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң шиитпирлерин ёзугаар бистиң республикага бешин 8 муң хире ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевири өзер болгаш ол өзүлде чылда 1 миллион 200 муң рубль болур. Шөлээ хуусаазын үзадырын, ажыл төлевириниң үндүрүгленин улам ынай чиигедирин, дүжүреринн, түр уеде күш-ажыл кылып шыдавас болганының пособлезин бедидерин болгаш пенсия хандырылгазын экижидерин база айыткан. Үүгле бистиң республикага үстүнде айыткан хемчеглер 20 муң ажыг кижиге хамааржыр болгаш чылда ийи миллион рубльди немей алыр апаар.

Үстүнде айыткан хемчеглерни боттандырарына республиканың күрүне бюджединден хөй хөрөнгилерни киирер болгаш ажылчы чоннарның боттуг орулгаларын улам ынай бедидерин хандырар арганы ол бээр.

Силерге көрдүүн база балыладыры-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киргени 1968 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджедин орулгалар талазы-биле 46654 муң рубльге болгаш чарыгдалдар талазы-биле 46646 муң рубльге, бо чылдың тодараткан бюджединге удур 8,4 хуу өзүлделиг кылдыр доктааткының эш Бүдегечиев оон ынай чугаалаан.

1968 чылда бюджеттің төлевилелин 1968 чылда республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдүриниң Күрүне планы-биле бүрүн дүүштүр чогаатган болгаш планда көрдүнген хемчеглерни боттандырарын эргежок чугула саң-хөө курлавырлары-биле хандырып турар.

1966 чылда күрүне бюджединиң күүселдезинің дугайында отчёттуг сессияга көрдүрүп база балыладыры-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели моон-биле кады киирген деп, оратор үргүлчүлеп чугаалаан.

1966 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджедин орулгалар талазы-биле 60966 муң рубльге азы 101,4 хуу, чарыгдалдар талазы-биле 57631 муң рубль түңге азы 96,3 хуу күүсеткен, тодараттынган план-биле алырга орулгалары чарылгаларындан 3335 муң рубль ажыг болган.

1966 чылда бюджеттің орулгазынга киирилгелерни бүгү районнар болгаш Кызыл хоорай долдур болгаш ажыр күүсеткен.

Бюджеттің орулгаларының кол үнер дезу болза социалистиг ажыл-агыйның чыылдазы болуп турар деп, оратор чугаалаан. 1968 чылда социалистиг ажыл-агыйдан киирер орулгалар дараазында түннер-биле тодараттынып турар:

Муң рубль-биле

Төлевирлер	1968 чылда төлевилээн	1967 чылга удур хуу-биле
Саарылга үндүрүү	11109	133,8
Арыг орулгадан шилчилге	1806	129,3
Колхозтардан олча-ажык үндүрүү	1260	118,1
Кооперациядан олча-ажык үндүрүү	736	109,5
РСФСР-ниң Күрүне бюджединден дотация	22163	100,8

Мынчангаш күрүне болгаш кооператив бүдүрүлгелериниң база организацияларның бюджетке киирер орулгалары 37074 муң рубль азы бюджеттің бүгү орулгаларының 71 хуузу болур.

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң шиитпирлери-биле холбаштыр арыг орулганың ролюнуң бедээнин илеткелчи онаалап демдеглээн. Бюджетке арыг орулгадан шилчилгелер 1967 чылдыы-биле деңнээрге, 29,3 хуу көвүдээр. Ындыг болза-даа арыг орулганың хөй кезии, 70 хуу хирези бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның планнарында көрдүнген чарыгдалдарны акшаландырары база экономика талазы-биле идиг бериишкиннің фондуларын тургузарыбиле оларның эргезинге артар.

Бюджеттің орулга талазын чедиишкинниг күүседири күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белдиринге, продукцияның бот-үнезин чиигедиринге, эртемнин болгаш техниканың чаа чедиишкиннерин нептерединге үндезилээш, бүдүрүлгелер боттарының бүдүрүлге программаларын күүседиринден болгаш иштики ажылгай чыылдаларын көвүдериндеи хөйүнде хамааржып турар деп, эш Бүдегечиев демдеглээн.

Юбилейлиг чылда республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери багай өвес ажылдап, ниити продукцияны болгаш чугула кылыгларның хөй нуруузун бүдүрер талазы-биле 9 айларның планын чедиишкинниг күүсеткен. Пландан ажыр 1243 муң рубльдің продукциязын бүдүрген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш продукцияның бот-үнезин чиигедир талазы-биле план алгаан ажыр күүсеттинген. Кызылдың алгы заводу, Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТА-зы, Кызылдың типографиязы 9 айларда бүдүрүлге планнарын ажыр күүседип, дыка хөй түңнүг арыг орулганы пландан ажыр алганнар.

Моон-биле кады чамдык бүдүрүлгелерде бүдүрүлге планнарын күүсетпес, дериглерни четче ажыглавас, артык чарыгдалдарны үндүрер, үрей кылыындан чидириглерни болдуруп турар чоруктар ам-даа бар. Ол чорук бүдүрүлгениң экономика талазы-биле ажыктыын кудуладып турар. Оон түңнелинде саарылга үндүрүү болгаш арыг орулгадан бюджетке шилчилге ыракта-ла четче кирбээн.

Сүт комбинадының планын күүсетпейн турар бүдүрүлгелериниң, артык чарыгдалды болдуруп турар Тыва автоэргелелиниң, Коммунал ажыл-агый министерствозунуң кеэзлиг ажылдарының планын күүсетпейн турар «Коммунтудуг» септелге-тудуг эргелелиниң багай ажылын эш Бүдегечиев шыңгыы шүүгүүлээн.

1968 чылда бүдүрүлге бүрүзү кол фондуларны болгаш саарылга хөрөнгилерин дээре ажыглаары, продукцияны бүдүрүп үндүрерин көвүдедири, ылаңгыя оон шынарын бедидери, бүдүрүлге чарыгдалдарын кызырары, акша хөрөнгилерни, чиг-этти, материаларны, одаар чүүлү, электроэнергияны камныг чарыгдаары эргежок чугула. Ол чорук бодунун чыылдазын көвүдедир болгаш бюджет мурнунга хүлээлгезин докторааткан хуусаазында бүрүн күүседир арганы бээр апаар.

Бюджеттің орулга талазын күүседири хереглел кооперациязының ажылындан база хамааржып турар дээрзин илеткелчи үргүлчүлеп чугаалаан. Хереглел кооперациязының системазы ниитизи-биле 9 айларның бараан саарылгазының планын ажыр күүсеткен. Ындыг болза-даа респотребсоюзтун баштаар чери (эш Катков) садыгны организастаанын өскижидер талазы-биле чогуур хемчеглерни четпес ап турар. Чижээ, 9 айлар дургузунда 1353 тонна сүттү, 34,2 тонна саржагны, 258 муң борбак чууранны болгаш 250 муң рубль ажыг пестерни болгаш чоннуң хереглеп турар өске-даа бараанларны чедир албаан болгаш чонга сатпаан.

Чамдык районнарда магазиннер үр уеде хагдынчак тургулаар. Үүрмектеп садар өртектерни үреп турарының фактылары бар. Садып алыкчыларны хандырарының деңнели амдаа куду. Хереглел кооперациязының системазында өре-самчыгдал эвээжээрден туржук, харын көвүдеп турар. Бо чылдың сес айларының дургузунда өре-самчыгдалдың түңү 284 муң рубль азы эрткен чылдың ол-ла үеинден 104 муң рубль ажыг болган. 1967 чылдың сентябрь 1-де турганы-биле алырга, өре-самчыгдалдың ниити түңү 763 муң рубль болган. Ол бүгүнүн чылдагаанындан бюджет 66 муң рубльди чедир албаан.

Бюджеттің орулга талазын күүседириниң база бир чугула негелдези болза, бүдүрүлге, ажыл-агый организациязы төлелгенің чурумун шыңгыы сагыыры болур. Ындыг болзадаа чамдык организациялар, ылаңгыя Хандырылга болгаш сайгарылга эргелели (эш Цвемненко), Кызылдың сүт заводу (эш Середкин), аптека эргелели (эш Сантьева), Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТА-зы (эш Баранов) болгаш өскелер-даа төлелге чурумун каржызы-биле үреп, бюджетке төлевирни үргүлчү саадып турар.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдүриниң планынга дүүштүр 1968 чылда республиканың Күрүне бюджединиң чарыгдалдарын дараазында кол түүлдерге киирип турар.

Муң рубль-биле

	1968 чылда төлевилээн	1967 чылга удур хуу-биле
Улус ажыл-агыйы	12131	115,6
Социал-культура хемчеглери	31993	107,1
Эргелел чарылгалары	1739	106,0

1968 чылда улус ажыл-агыйын болгаш социал-культура хемчеглерин акшаландырарынга чарылгаларның ниити түңү 44124 муң рубль чедер болгаш республиканың ниити бюджединин чарыгдалдарының 90 хуузу болур.

1968 чылда улус ажыл-агыйын акшаландырарынга чарыгдалдар 1967 чылга удур 1637 муң рубльге азы 15,6 хуу көвүдээр.

Бюджеттен үндүрер эң хөй чарыгдалдар болза социал-культура хемчеглериниге чарылгалар болуп турар. 1968 чылда күрүне бюджединиң бүгү чарыгдалдарының 68 ажыг хуузун ол сорулгаларга киирип турар.

Чурт үлетпүрүнүң чаа адырларын организастааны-биле база ажылдап турар адырларын хөгжүдери-биле 2401 муң рубльди киирерин көрүп турар.

1968 чылда көдээ ажыл-агыйны акшаландырары 1255 муң рубль түңнүг ийикпе 1967 чылдаазындан 87 муң рубль өзүлделиг кылдыр көрдүнген.

Республиканың колхоз, совхозтары СЭКП ТК-ның март Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырышаан, юбилейлиг чылда улуг чедиишкиннерни чедип алган. Бүдүрген зат 1966 чылдың 9 айларының дургузундаазындан 24,1 хуу, сүт —9 хуу, дүк—4 хуу хөй болган. Тараа культураларының дүжүү ажаан алдынган шөлүнүң бир гектарынга онаштыр 12 центнер болган. Күрүнеге саткан тараа ийи чылдың планындан ажыг. Күрүнеге дүк садарының планы болгаш сүт, зат белеткээриниң тос ай планы ажыр күүсеттинген.

Продукцияның бот-үнезин чиигедириниң доктааттынган чижээн күүсетпейн, ажык чок улуг чарыгдалдар кылып турар чамдык совхозтар, колхозтар база бар. Чижек кылдыр көргүзерге, саң-хөө, ажыл-агый талазы-биле «Тээли» совхозтун ажылдап турарында улуг четпестер, дудагалдар бар. Эрткен чылдың алды айларының дургузундаазынга дөмейлээрге, бо чылдың ол үеинде ук ажыл-агыйга бараан продукциязын бүдүрери 54 хуу эвээжээн. Продукцияның бот-үнези улгаткаш, ажыл төлевири ажыр чарыгдаттынган.

Совхозта малдың болгаш бараанматериалдыг байлактарның үчёдун сула чорудып турар. Ревизия кылырга, 44 муң рубль үнелиг 620 баш мал четпес болган.

Совхозтарның ажыл-чорудулгазын контрольдарын Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, план болгаш саң-хөө органнарының күштелдирери, оларны хөгжүдеринге үндүрүп берген акша-хөренгини ажылап турарының чогумчалыын ылап анализтээри, ажыл-агыйжы эвес чарыгдалдар кылырын шиитпирлиг соксадыры эргежок чугула.

Совхозтарны бүрүү-биле боторуулга-чарылгалыг болурунче чоорту шилчидер дугайында партияның болгаш чазактың шиитпирлерин күүседири совхоз ажыл-агыйының экономиказын улам ынай көдүреринге улуг ужур-дузалыг. Чаа чурум ёзугаар ажылдап өгелээринге совхозтарның шуптузу белеткенир ужурлуг. Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, планнаашкын болгаш саң-хөө органнарының база совхозтарның коллективтериниң-даа талазындан ацаа ыяк белеткенир ажылды чорудары негеттинер.

1968 чылдың январьдан өгелээш, банкыдан шуут чээли алырынче республиканың колхозтарының шуптузун шилчиткен турар. Ол хемчег улус ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыг деп, илеткелчи демдеглээн.

Илеткелчи чурттарга-коммунал ажыл-агыйының, чоннуң чурттарга, садыг хандырылгазының айтырыгларынче улуг кичээнгей салган. Чурттарга-коммунал ажыл-агыйын акшаландырарынга 1968 чылда ажылагый органнарының боттарының хөренгилериниң күсели-биле 147 муң болгаш бюджет күсели-биле 6629 муң рубль, а шупту 6776 муң ийикпе 1967 чылдаазындан 384 муң рубль хөй түңнүг хөренгини чарыгдаары көрдүнген.

Оон-биле чергелештир чурттарга болгаш коммунал тудуунга берген хөй түңнүг хөренгилер шиңгээдип алдынмайн, а кол фондулар болгаш чаа күчү-шыдалдар ажыгларга кирбейн турар деп чүвени демдеглезе чогуур дээрзин ол айыткан.

Бо чылдың 9 айларының дургузунда чурттарга тудуунга үндүрүп берген хөренгилерден 1 миллион рубль чедир шиңгээдип алдынмаан. Коммунал тудугга ол үениң дургузунда 754 муң рубльди шиңгээдип алыр деп планнаан турда, херек кырында шиңгээдип алганы 329,6 муң рубль ийикпе 43,7 хуу болган. Республиканың районнарында болгаш Кызылда коммунал бүдүрүлге черлерин ажыглап турарының байдалын барымдаалааш, 1968 чылда оларның саң-хөө ажылын 200 муң рубль артык чарыгдалдыг кылдыр планнаан. Ынчангаш ол бүдүрүлге черлериниң чонга дуза чедирерин калбартыр, оон бот-үнезин чиигедир, артык чарыгдал үндүрерин эвээжедир ажылды үргүлчү чорудары ажылчы чоннар депутаттарының хоорай, район Советтериниң, коммуналдыг бүдүрүлге коллективтериниң улус ажыл-агыйжы чугула сорулгазы болур.

Ындыг турбуже, ол айтырыгларже чогуур кичээнгейниң салдынмайн турары хыналдадан илерээн. Коммунал бүдүрүлге комбинаттарында квартира төлевириниң кирип турарын хынап санаар болгаш оон үчёдун кылыр ажыл амдыгаа чедир-ле кончуг сула чоруп турар.

Амыдырал хандырылгазының комбинаттары республиканың бүгү районнарында тургуспуңган болза-даа, чонга амыдырал хандырылгазының дузазын чедирер ажылдың үлүг-хуузу шоолуг өвес. Амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлге черлериниң ажылының ниити хемчээлиниң 20—25 хуузуола болуп турар. Ылаңгыя квартиралар септээр, хеп арыыр, бажың эт-херекселдерин белеткээр, амыдырал хандырылгазынга ажыглаар электри дериг-херекселдерин септээр талазы-биле көдээ чонга ачы-дуза чедирбейн турар.

Садыг министерствозу болгаш оон чер-черде органнары садыг ажылын организастаарында улуг четпестерни ам-даа чайлатпаан.

Кызылдың садыг килдизи 9 ай дургузунда үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын болгаш оон немелде онаалгаларын чедир күүсетпээн. Бараанларны чагыдып алырынга болгаш тарадып сайгарарынга частырыг болуп турган. 1967 чылдың октябрь 1-де үүгле Кызылдың садыг килдизинге бешин нормадан ашкан бараан курлавыры 661 муң рубль түңнүг болган. А Садыг министерствозунуң баазазында үнүш үзүнүң, шил саваларның ийи чыл курлавыры, демир саваларның бүдүн чартык чыл курлавыры бар.

Ындыг турбуже, бо чылын идик, хеп, культура бараанларын, ногаа, чимис, картофель аймаан болгаш өске-даа чамдык бараанларны садыглаары үзүктелип келген.

Садыг министерствозу фондуда көрдүнген бараанларны чогуур өйшаанда шилип алгаш, шалыркын садыглаар, хереглеттинин турар продукцияларны, кылыгларны немей бүдүрүп, нормадан ажыг бараан курлавырын сайгарылгаже киирип болур арганларны тывар кылдыр ажылишти таарыштыр организастаар сорулгалыг деп илеткелчи айыткан.

Чырыдыышкынны акшаландырарынга 20.867 муң рубльди киирип турар, ол болза бо чылга удур 6,1 хуу хөй дээни ол. Школа, интернат, уруглар бажыңы болгаш улус өөредилгезинің өске-даа албан черлериниң ажаалда-тежээлинге 16161 муң рубльди чарыгдаар. 1967—1968 өөредилге чылында ниити эртемниг школаларынга 50080 өөреникчилер өөренир. Малчыннарның 7335 уруглары интернаттарга күрүненің долу хандырылгазы-биле хандыртынган турар.

Улус өөредилгезинің системазында чамдык албан черлериниң акша-хөренгини камнавас, ажыр чарыгдалды болдурар чоруктарның ам-даа үргүлчүлеп турарын илеткелчи демдеглээн.

1968 чылда кадык камгалалынга 10558 муң рубльди төлевилээн азы бо чылдыы-биле деңнээрге, 3,5 хуу өзер. Келир чылын эмнелгелерде оруннар саны 135 немежир болгаш ниитизи-биле 3040 болур. Чаа төрүттүнген уруглларга тыпсыр белекке 78,0 муң рубльди чарыгдаары көрдүнген.

Келир чылда социал хандырылгага 487 муң рубльди, оон иштинден 264 муң рубльди инвалидтер бажыңнарының хереглелинге чарыгдаар кылдыр киирип турар. Социал хандырылга талазы-биле чарыгдалдарның хемчээли чыл келген тудумна көвүдеп турар. 1967 чылда 10 муң хире кижи ай бүрүзүнде 100 муң чыгам рубль пенсияны ап турар Оон аңгыда 4000 ажыг колхозчулар пенсия ап турар болгаш бо чылдың 9 айларында оларга 588 муң рубльди тывыскан. Хөй уруглар болгаш бот 12 муң иелерге 900 муң хире рубльди төлээн. Пенсияның эң эвээш дээн хемчээлин көвүдеткеи-биле база пенсия алыр назы-харны кызырганы-биле холбаштыр 3500 колхозчулар, 1968 чылдың май 1-ден өгелеп пенсия алыр апаар.

Колхозтарның чамдык удуртукчулары ажыл стажының болгаш ажыл төлевириниң хемчээлиниң дугайында шын өвес документилерни тыпсып турарының чылдааныныдан пенсияны доктаадырда частырыглар болуп турар таварылгаларны оратор айыткан. Чижээ, Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозу 5537 рубльдин, Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозу 5986 рубльдің пенсия, бо бизезин дүрүмден дашкаар тывысканы илерээн.

1968 чылда өргелел органнарының ажаал-тежээлинге 1739 муң рубльди көрген, ол болза бюджеттің бүгү чарыгдалдарының үүгле 3,8 хуузу-лур. 1968 чылдың январь 1-ден өгелеп чаа көдээ Советтерни организастаар деп турары-биле холбаштыр өргелел органнарының чарыгдалдары биче немешкен.

Оон дараазында илеткелчи районнарның болгаш Кызыл хоорайның бюджеттерин тодаргай чугаалаан. Келир чылда районнарның болгаш Кызыл хоорайның бюджедин 27250,91 муң рубльге, азы бо чылга удур 6,1 хуу өзүлделиг кылдыр төлевилээн.

1968 чылда күрүне бюджедин СЭКП ТК-ның сентябрь (1967 чыл) Пленумунун, ССРЭ-нин Дээди Совединиң сессиязының шиитпирлериниге дүүштүр ажылдан кылган болгаш бистиң республиканың чечектелишкининин, оон экономика болгаш культура амыдыралының өзүлделинин, улустуң чаагай амыдыралын чайгылыш чок бедидериниң дугайында партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынының чайнаанчак илередиишкини болур дээрзин эш Бүдегечиев илеткелиниң түңнелинде чугаалаан.

„Бүгү-ниитиниң шериг хүлээлгезиниң дугайында" ССРЭ-ниң Хоойлузун күштүг болдурарының чурумунуң дугайында

ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Чарлыы

«Бүгү-ниитиниң шериг хүлээлгезиниң дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузунун күштүг болдурарының чурумунуң дугайында ССРЭ-нин Дээди Совединиң 1967 чылдың октябрьның 12-де Доктаалын ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунун **доктаадыры болза:**

1. «Бүгү-ниитиниң шериг хүлээлгезиниң дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузунун доктаатканы шеригниң чиигине албанының хуусаларынче ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерин шилчидерин солдаттарга, матростарга, сержантыларга болгаш старшиналарга хамаарыштыр 1968—1970 чылдарның дургузунда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадылаан планын ёзугаар чорудар.

2. Бежээки болгаш бот-өөредилгелиг дээди өөредилге черлеринге, оларның филиалдарынга, факультеттеринге, салбырларынга база техниктиг дээди өөредилге черлери—заводтарга 1968 чылдың январь 1-ге чедир хүлээп алдынган, 27 хардан улгатпаан назылыг студентилерниң ол өөредилге черлерин доозарынга чедир оларны шеригниң чиигине албанынга келдиреринин хуусаазын соңгаарладырын хевээр арттырар.

3. Өөредилгезин үргүлчүлээри-биле келдириишкинге баар хуусаазын соңгаарлаткан келдиртикчилерге база ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге 1968 чылдың январь 1-ге чедир үүл-бүрү чылдааннарның уламынан келдиртээннерге хамзарыштыр «Бүгү-ниитиниң шериг хүлээлгезиниң дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузунуң 37-ги үүлүн күштүг болдурар.

4. ССРЭ-ниң чазаның шиитпирин «Бүгү-ниитиниң шериг хүлээлгезиниң дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузубиле дүүштүрерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге дагзыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1967 чылдың октябрь 24.

ӨӨРҮНЧҮГ ӨСКЕРИЛГЕЛЕР

Улуг-Хемге «Улуг-Хая» совхозтун Хендерге салбырының ажыл-ишчилеринге юбилейлиг чылдың күзү онза өөрүнчүг болган. Салбыр төвү—Ак-Талда чаа магазин ажыглалда кирген. Шагаан-Арыгның СМУ тудут чери дерт аал ишти чурттаар бажыңнын тудуун доозакаш, совхозка дужаган. Салбырның тудугжулары 400 тонна тараа кирер складты удавас ажыглалга киирер деп турар. Суурда библиотека, клуб, чунар-бажын чаарты кылдынган болгаш бүгү септелге, чаартылга ажылдарының 40 хуузу хөй-ниитиниң шефтээшкини-биле кылдынганы өөрүнчүг.

Ындыг эгелээшкинни организастаарынга хереженнер чөвүлелиниң кежигүннери Менди Шулуу, депутат Санчат Самбу, шефчилерден пенсионер Донгак Доспан, чазаныкчы Кыргыс Делемаа идепкейлиг ажылдаанар. Бо чылын Ак-Талда чаа сес чыл школазы ажытынганы малчыннарга тараажыларга онза таарымчалыг болган. Ында башкылар коллективи ада-иелер-биле быжыг харылзааны тудуп турар.

Моон мурнунда Хову-Аксы — Ак-Тал аразынга чадаг кылашташкан улуг биче кижилерни бо-ла көрүп болур турган. Ам чон амыраан. Ол аразынга автобус доктаамал чоруп турар апарган.

Д. ШУЛУУ.

„Чыраа-Бажы“ совхозтуң тергиннери

Монгуш Олдар-оол совхозта алды ай назылыг бызаалар ажаап турар болгаш ол 97 бызааның ажаалгазын эки тургузуп, хонукта оларның баш бүрүзүнүң немелде деңзизин 700—800 грамм чедирип турар.

Совхозтуң хоочун ажылчыннарының бирээзи, элбек дүжүттүң өстүрүүчүзү Куулар Маңзырыкчыны ында билбес кижи чок болгаш Төрээн чуртунга ооң кылып берген ажылын үнелеп, Совет чазак ону «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнаан.

Мал эмнелгезиниң талазы-биле ортумак эртемниг Бичe-Кара Дирчинмаа бодунуң ажылынга кызымак болгаш чоннуң хүндүткелин чедип алган, ол—кыштың улуг соогунда-даа, чайның изиинде-даа малчыннарга күзелдиг аалчы болуп чеде берген турар.

Коммунист комбайнер Монгуш Эрес-оол бо чылын 650 ажыг гектар черниң тараазын ажааган болгаш механизаторларның аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ооң үлегерлиг ажылын бүгүниитинии кылдыр нептередир талазы-биле совхозта оралдажыышкынны кылып турар.

Район Совединиң депутаты Монгуш Өшкү-Саар совхозтуң мурнакчы саанчызы. Ооң боду эрткен тос айларның дургузунда бир инекке онаштыр 1874 кг сүттү саап ап, бодумуң алган хүлээлгезин ажыр күүсеткен болгаш эш-өөрүнге үлегер-чижектиг.

Совхозтуң бир тергиин хойжузу Монгуш Саңчай-оол бо чылын чүс хойдан-на 115 хураганны ап, оларны бүрүүбиле камгалап алган. Бодунуң ег-бүлези-биле кады 25 тонна сигенни белеткээн болгаш казааларының септелгезин бүрүн кылып алган.

К. Экер-оолдуң фотолары.

Черле эки-дир

«Искра» колхозтуң МТМ девискээринче кире бердивис. Чыскаап каан кожуг машиналарының кыдыында бир механизатор трактор андазыны аштап, чүлгээн тур. Ооң ат-сымын Баазаң Данзыр-оол дээр болду. Бир дугаар чыл трактористеп турар. Мооң мурнунда ыяш белеткелинге ажылдап турган. Балгазынның механизация училищезин дооскан. Андазынының дугуйларының адаанда калбак ыяштар салып каан. Андазының малгаш-довураан аштаан, дадара бээр черлерин тускай чаашкын-биле чаттан тур. Андазыннар, илиирлер, харын-даа сеялкалар тарылга шолдеринге артып каар таварылгалар мооң мурааунда бо-ла тургулаар чүве болгай. Энир чылын бо ажыл-агыйның бир сиген дырбаажы Берт-Арыг дужунга хавак кыдынга дадарып чайлады. Бо чылын ажыл-агыйда техника кадагаллының айтырыы черле эки тургуетунган-дыр деп сеткил ханыышкын-биле чугаалап болур. Баазаң Данзыр-оолдуң андазынындан аңгыда үш андазынны аштааш, чыскаай тургузуп каан тур.

— Чер доңуп турар апарган, андазын кирбес. Ынчангаш андазыннарны ажылдан үштүп турарыыс бо — деп, МТМ эргелекчизи Ондар Чимбин тайылбырлады.— Андазыннар септелгезин ноябрь айда доозар деп хүлээлгелиг бис. Амдыызында белен техникавыс бо-дур—дээш, чыскаап каан сеялкаларже айытты. 17 сеялканың дөрт чаа, он үжүн белен кылдыр септеп каан.

Ажыл-агыйның механизаторлары черле техникага камныг, машинатехниканың күжүн четчеди-биле ажыглаар дээш аажок кызар улус. Ооң бир тодаргай херечизи болза, беш чыл бурунгаар колхоз бодунуң автомашиналарын эмгелээш, өскээртен автотранспорт хөлезилээринден ойталаан. Колхозтуң хоочун трактористериниң бирээзи Сат Севек-Доржу Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады. Ол болза «Искраның» механизаторларынга улуг алдар. 10 чыл дургузунда комбайнга ажылдап келген Ооржак Дакай-оол ам үш сезон дургузунда комбайнын капитал септелге чокка башкарып турар. Комбайнерлер Монгуш Кертик-оол биле Ондар Мандыкпан ийи сезон дургузунда комбайннарын капитал-септеагге киирбейн ажылдап келгеннер. Бо чылын чаа комбайн алган Степан Күжүгет — колхозтуң хоочун комбайнери, техникага камныг кижи.

Эрткен кыжын колхозтуң механизаторлары артык кезектер суугар чылыг склад кылып алырын шиитпирлээннер. Ооң ыяжын боттары кезип сооргүн, брус ыыдыр дилгеш, склад туткан. Бує одалгалыг чылыг склад ам белен. Оларның үлегери-биле чудуктарны дөрт кырлыг кылдыр дилдиргеш, бажың кылыр чорук колхозта калбарган.

Комбайнларның ременьнери, шлангалары, илчирбелери дээн ышкаш адырын шыгжаар кезектерин шыгжаар складты база бує-биле чылыдар. Дарганнаар чер, электри болгаш токарь цехтери база кыжын ажылдаарынга таарымчалыг. Ам автомашиналар гаражының эжиктерин чаа эжиктер-биле солуп, чылыглап турар.

Техниканың эдилелин болгаш кадагалалын экижидер талазы-биле колхозтуң инженери Ховалыг Аңгыр-оолдуң ролю бичe эвес. Мооң мурнунда «Чыраа-Бажы» совхозка МТМ эргелекчилеп турган, кижилер-биле ажылдап билир, организакчы чоруун көргүскен. Бо колхозта 1964 чылдан бээр ажылдап турар. Техника септелгезин шын организастаар талазы-биле бодунуң билдилиин көргүзүп турар. Тракторлар септелгезиниң талазы-биле «Сельхозтехника» каттыжыышкыны-биле керээни чарып алган. Бо чылын Чадааның «Сельхозтехника» каттыжыышкынынга колхозтан 10 механизатор септелгеге киржирлер.

— Дүжүт ажаалдазындан үнген комбайнарны күрстандарт ёзугаар кадагалал шугумунда тургузуп эгелей бердивис — деп, комбайнын аштап чүүгүн турар комбайнерже айытышаан, Ховалыг Аңгыр-оол чугаалады. Шынап-ла дүжүт ажаалдазы доостур чедип турда, «хамчыкка» таварышкан комбайнарны ховуу турлаанга тургузуп алгаш турган херээ чүү боор, кадагалал шугумунга чүрүм ёзугаар тургузары-ла чугула.

Техниканың кадагалалын экижидери дээрге-ле ону бүдүргүкчүлүг ажыглаарының баштайгы чугула негелдези дээрзин «Искра» колхозтуң механизаторлары шын билип турарлар.

С. ПАВУ.

Чөөн-Хемчик район.

Бөдүүн кижилер дугайында

1. СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

Коммунист Тюлюш Өдүрек — «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң мурнакчы хойжузу. Ол хөй чылдар иштинде кадарчылап, ниитиниң малының баш санын өстүрүп келген. Ооң коданында 324 баш төрүүр хой бар. Тюлюш юбилейлиг чылда чүс хойдан 95 хураганны, бир хойданна 2,5 килограмм дүктү кыргыырын хүлээнип, «Найырал» совхозтуң суралыг хойжузу Х. Дизиктирни чарышка кыйгырган.

Өдүрек бо чылын херек кырында чүс хойдан 102 хураганны дорулуп, хой бүрүзүнден-не 3,1 килограмм дүктү алган. Хойжу сезүн шак ынчаар эээлээн.

Ол кыштаан өске эш-өөрү-биле демнежии турган, кышка ыяк белеткенген. Т. Өдүрек хостуг шактарында «Альпинист» деп радиоприемнигин дыннап, солун-сеткүүлдерни номчуп турар.

М. ДЫКЫЙ-ООЛ.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Улуг-Хем район.

* * *

2. ЧОЛААЧЫ КЫС

Шилгедек мага-боттуг, эрес-шоваа карактарлыг, өнүр аржыыл шарыттынган болгаш комбинизон кеткен аныяк уруг руль артында олуруп-кап, чаның-биле каранадып эртип турар. Ол дээрге «Барлык» совхозтуң чолаачызы Саая Бора-дыр.

Комсомолчу кыс малга чем белеткээринин, дүжүт ажаалдазының үезинде өскелерден дудак чок, эрестиг ажылдаан. Изиг-түлүк кампания үезинде Саая чүүг-даа кылыр. Бир көөрге төп шаңче тараа-даа сөөртүп бар чыдар, чамдыкта ыдай-бээр ажылчыннар-даа дажыглап турар. Кандыг-даа ажыл дагаш каарга шалыпкын күүседир боорга, кижилер ону магадаар.

М. ДЫЛАЙ.

Барыын-Хемчик район.

* * *

3. КЫЗЫМАК КИЖИ

Улуг байырлалга күш-ажылчы белеткелиг ужуражып турар кижилер бисте эмгежок. Оларның бирээзи — «Кара-Хөл» колхозтуң чолаачызы Х. Маадыр-оол. Ооң намдары бодүүн. Колхоз чаа тургустунуп турда, чолаачы кадрлар херек апарган. Аныяк оол чогуур курстарны өөренип эрткеш, оон бээр амга чедир төрээн чериниде ажылдап турар.

Кадыр-берт черлерге машина башкарары берге-ле. Арга-дужулга хынамчалыг болгаш дидим чорук херек. Маадыр-оол малга чем белеткээринге база өске-даа ажыл-агыйжы айтырыларны шиитпирлээринге идепкейлиг киржип келген.

И. ХЕРТЕК.

Бай-Тайга район.

Комсомолчулар юбилейге

Эрткен дыштаныр хүнде Бии-Хем районда Чкаловка суурнуң чаа тудуп турар клубунуң чоогунга күш-ажылчы хайыышкынны көрүп болур турган. Ол болза, суурнуң комсомолчуларының организастааны воскресник-тир.

Комсомолчу-аныяктар ол клубту Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл болур алдарлыг оюнуң байырлалының бетинде ажыглалга киирер дээн шиитпирлээннер. Ферманың комсомолчулары ам 4 дыштаныр хүннерде шефтеп турары ол. Оларны дуржулгалыг тудугжу Оюн Тыртык-оол удуртуп турар. Ол комсомолчуларның күжүн шын таарыштыр хуваап, кижи бүрүзүн шыдаар, мергежилдиг ажылдаарынга киирип турар. Чамдыктарын довурак хоюдарынга, чамдыктарын элезин дажыырынга, малгаштаарынга дээш оон-даа өске.

Клубка шефтеп келген аныяктар кончуг хей-аът кириишкин-биле ажылдап турарлар. Чкаловканың ажылышчы аныяктары боттарының дыштаныр хүннерин ниитинин ажыктыг хереэнге мынчаар берип турар. Чкаловка фермазының аныяктарының клубун байырлал бетинде ажыглалга киирер дээн улуг күзели боттаныр.

В. МАРТЫЙ-ООЛ.

Мурнуу Вьетнамда МИТИНГ

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының Мурнуу-вьетнам комитединиң инициативазын ёзугаар массалыг митинг Сайгон-Зядинь районга болган. Ол митингниң киржикчилери Вьетнамда АКШ-тың агрессечи дайынынга удур америк улустуң демиселинге болгаш вьетнам-биле делегейниң эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүнге байыр чедирген. Ол дугайын ВИА агентилел Хосталга агентилелдиң дыннадыын барымдаалааш, дамчыдып турар.

Америк улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының Мурнуу-вьетнам комитединиң чиңгине секретары Чыонг Тхи Хуэ митингге чүве чугаалааш, америк интеллигенцияга, чогаалчыларга, артистерге, чүдүлгелиг кижилерге, студентилерге болгаш херээженнерге, Вьетнамда америк чазактың кемниг дайынынга удур демиселди чорудуп турар бүгү кижилерге байырны дамчыдып, АКШ-та чыскаалдарның киржикчилериге удур америк чазактың дерзин үүлгедиглерин шиитпирлиг буруу шапкан.

Вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей хүнү-биле холбаштыр вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазы дээш бүгү делегейниң улустарынга өөрүп четтиришкинни ол илергейлээн.

ТЕЛЕГРАФ МЕДЭЭЛЕП ДАМЦЫДЫП ТУР

Бижик билбес чорук-биле демисел

БРАЗЗАВИЛЬ. Конго Республиканың (Браззавиль) чазаа улуг назылыг чоннуң бижик билбес чоруу-биле демиселдин ийи чыл планын ёзугаар чурттуң бүгү девискээринге 40.000 конгочуларны бижикке өөредиргин айтып турар.

Республиканың бүгү районнарында доктаамал ажылдаар «бижик билбес чорук-биле демиселдиң национал төптерин» тургускан. Национал өөредилгениң министерствозу конго школаларның бөлүк башкыларын ол төптерже чоруткан.

Найысылалда улуг назылыг чоннуң бижик билбес чоруу-биле демисел онза чедишкиниг калбарыг турар. (СЭТА).

Президент Джонсоннуң медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Хөй американнар АКШ-тың Вьетнамда политиказынга ханы дүвүреп, ону удуртулга боллуларынга күзел чок турзажок, АКШ-тың чазаа Вьетнамда амгы дайын угланыышкынын үргүлүүлээр бодап турар. Садыг бүдүрүлгелериниң контора болгаш техниктит албан-хаакчыларының делегей федерациязының конференциязынга чүве чугаалап тургаш, президент Джонсоннуң медеглээни: Каттышкан Штаттар Вьетнамда бодунуң соруглаларын боттандырар дээш демисежирин үргүлүүлээр. АКШ Вьетнамны «агрессиядан» камгалап турар дээр чүвезиниң дугайында бодунуң мурнундагы бадыткаашкынын ол мооң-биле кады база катап чулчураан болгаш АКШ-тың чазаа «Вьетнамга тайбыңны болдунар-ла арга-биле дилеп тыварын ораалдажып турар» деп бүзүредип турган.

ЮПИ агентилел президентиниң бо чугаазын Вьетнамда дайынны калбартырының политиказын соксадыр дугайында негелдеге чазактың хаарыызы кылдыр айтып турар. Дайынга удур эң улуг чыскаал америк найысылалга октябрь 21-22-де болган. Ооң киржикчилери дайынны калбартырының политиказын соксадырын негээн.

Премьер-министрниң медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). Лесотода полицейжи күштериниң санын көвүдеткени-биле холбашкан чарыгдалдарны дуглаары-биле 50 мун ранд (25 мун фунт стерлинг) чээлини Мурнуу-Африка Республиканың чазаа Лесотога тывыскан дээрзин Лесотонуң премьер-министри Леабуа Джонатан медеглээн.

Лесотонуң полицейжи күштерин тургузарынга Мурнуу-Африка Республиканың киржигеин болза, ол аныяк африка чурт-биле Форстерниң расисчи ёзу-чурумунуң аразында харылзааларның калбарган дугайын херечилеп турар.

Мурнуу Африканың расисчилери-биле Лесотонуң харылзаалары быжыглаарынче премьер-министр Леабуа Джонатанның угландырган политиказын өске-даа африка чурттарының хөй-ниитизи шыңгыы шүүмүүлеп турар.

Интервентилерниң чаа отряды

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Океан ындында интервентилерниң 3.600 солдаттар санныг чаа отрядтары мурнуу-вьетнам эрикте дүжүрүүгеен. 198-ки чадаг шериг бригадазында бактааган бо отряд чоокта чаа тургустунган болгаш Мурнуу Вьетнамның соңгу можуларында аар тулчуушкуннарны чорудуп турар америк дивизиязының составынга каттыжып кирер деп турар.

Бригаданы бо чылдың майда тургускан болгаш «форт худ» дээр лагерьге (Техас штат) белеткелди эрткен.

ПРЕЗИДЕНТИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Никарагуаның президентизи генерал Анастасиос Самоса Кубага улур ыдалаачы медеглелдер кылырын үргүлчүлевишаан. Гондураска «эөлдек» аалдаашкын кылырын доозуп тура, радио дамчыштыр Самоса мынча деп медегээн: «мээң шериим, чазаам, партиям Фидель Кастроның куба чазаанга удур демисежиринге Никарагуаның шериг баазазы болдурарынга белеп».

«АНГЛИ ААРЫГ»

ЛОНДОН. (СЭТА). «Англи аарыг» диртир апарган өкпе аарыындан чылдың-на 30.000 англичаннар өлүп турар. Агаарны үлетүүр бүдүрүлгелериниң баксырадыр кээри, чурттарга байдалдарының багайы, өл-шык болгаш бажыннарның хөйүнүң төп одалгалыг хандырылга чогу аваа ондактыг уржуктарны таварыштырып турар.

Кыдатта болуушкуннар

Пекиниң солуннары албан төлээлериниң КУР-га кылган аян-чоруунун дугайында дыннадыгны парлап үндүрген. Төлээлерни Мехмет Шеху баштап чораан. Ол документтиде эгезинден төнчүзүнге чедир калчаалыг антисоветчи түүлдер сиңниккен. Кыдатка албани төлээлериниң чоруп турганы-биле холбаштырган хуралдарга, митингилерге болгаш хүлээп алыышкыннарга төнчү чок үш-үдүрүм чулчуруушкуннар-биле бир дөмей, Совет Эвилелин болгаш социалистиг өске-даа чурттарны, СЭКП-ни, коммунистиг болгаш ажылчын өске-даа партияларны нүүлдээн түүлдер ол дыннадыгда долган.

Антисоветчи калчааразшкынының ол чаа кедерээшкининиң база бир чылдагааны болза, соксавайн турар иштики демиселден, «культура революциязы» дээр чүвезиниң уржуунда көдээ ажыл-агыйда болгаш үлетүүрде тургустунуп келген улуг бергелерден кыдат улустуң кичээнгейин чардыктырар дээн Мао Цзэ-дуннуң бөлүүнүң ораалдажыышкыны болуру чигзиниг чок.

«Маонуң идеяларының ачызында» Кыдатка күсү эки дүжүттү өстүргеп деп, кыдат парлалга мырынай чоокта чаа бүзүредип турган. Ам солуннар дүжүттү ажаап алыр болгаш күрүне белеткелдери дээш аажок сестир чорукту илергейлеп турар материалларны парлап эгелээн. Юньнань шериг округунуң командылал чериниң далаштыг айтыышкын бижиин «Юньнань жибао» солун парлап үндүрген. «Ажылды катташ чоруурунче массаларны ыдалап, чепсекти ажыглаар демиселди күткүп, контрреволюстут экономизмни боттандырып үндүрүглерни чыыдын болгаш күрүне белеткелдерин үзүп турар» «аңгы дайынларынга» удур демиселди кол сорулга кылдыр ол айтыышкында салган. Дүжүт ажаап алыр кампанияже Пекиниден 200 мун башкыларны, студентилерни болгаш школачыларны чорутканы-биле холбаштыр «Бэйцзин жибао» солуннуң демеглээни: Маонуң идеяларын пропагандалаары, «эгоизм-биле демисежири», «бүдүрүлгени болгаш күрүне садып алыышкыннарын сандарадып турар» дайынларны илередири оларның сорулгазы болур.

Хунвэйбиннериниң хоорайлардан көдээже сөктүп чоруурун корум-чурум чок чорук-тарны күштелдиреринге чедирбелин дээш тускай хемчегларны ап турар. Ажаап алыышкынче чорудар аныяктар отрядтарын хунвэйбиннер организацияларынга оларның бактаап турар, турбазындан хамаарылга чокка факультеттер болгаш школалар ийи-биле тургузуп турар. Ол отрядтарны шериг кижилер баштаан. Пекиниден аныяктар отрядтарын чорудар үезинде корум-чурумну шериг кезектери хандырып турар. Чамдык можулар солуннары «хоорай аныяктарын көдээже чорудуп турары»-биле холбаштыр дүвүрээзинни бижип турары характерлиг. «Шаньси жибао» солун дүжүт ажаап алыышкынының үезинде хунвэйбиннериниң көдээже чоруурун хоруур деп безин кыйгырып турган, чүге дээрге, боттарының үзел-бодалдарын тараачыннарга дөгээр дээр оларның ораалдажыышкынары «дүжүттүң күсү ажаап алыышкынының өй-тавында чорудуушкунунга ёралыг салдарны чедирип болур магат чок». Ук солун «яны-бүрү үзел-бодалдарлыг массалыг организацияларга» карганып, дикуссиялардан чайлаар болгаш «ажыл үезинде хамааты дайынны чоруттас» деп кыйгырган. Ажаап алыышкын үезинде «бүгү хүннүң дургузунда ажылдаар херек, а революцияны чүгле ажылдавас үеде чорудар болза чогуур» деп, «Шаньси жибао» солун бижээн.

Хунвэйбиннериниң болгаш цзаофаньчыларның бүдүрүлгелерде эрге-чагырганы ээлеп алганы үлетүүрге улуг бергелерни болдурганын билинген түүлдер кыдат парлалгага бо-ла көстүп келгилеп турар. Шанхайда «культура революциязының» удуртукчуларының чепсээ болуп турар «Вэньхуэй бао» солуннун парлап үндүрген түүлү бо талазы-биле характерлиг. «Культура революциязының» талалакчылары үндүр сывырткан кадр ажылдакчыларның дузалы чокка бүдүрүлгелерни удуртур арга-шинээ чок болган деп, ол солун шуут билинген. Мао Цзэ-дуннуң цитатнигин шээжилеп алыры үлетүүрү удуртурунга четпес деп солун каксы аарак миннип турар.

Солуннун бижээни: «пролетаржы бунтарылар эрге-чагырганы боттарының холунга алган болза-даа удуртукчу дуржулга оларда чок. Чүгле кадр ажылдакчылар ажылдың чурумун тургузарынга болгаш ону шын организастаарынга эргежок чугула дуржулгалыг болуп турар. Ооң ужурунда удуртукчу албан-дужаалдарга оларны катап эгидери мырынай эргежок чугула болу берген. Революцияның болгаш бүдүрүлгениң мурнунда салдынган сорулгаларны оон өске таварылгада чедип ап болбас». «Частырыгларны кылган кадр ажылдакчыларны безин ажыглаарын» солун сүмелээн. Үлетүүр бүдүрүлгелерде байдал херек кырында бергедээн. «Маонуң капиталистиг орук-биле бар чоруур дайыннары болур» удуртукчу ажылдакчыларны сылба берилтер деп чоокта чаа кыйгырыын солун ам кээп удуртукчу албан-дужаалдарга ол ажылдакчыларны катап киирер деп сүмелеп турары ол дугайында тодаргай херечи болур.

Ыыдыг болза-даа «культура революциязының» удуртукчуларының кадрларга хамаарыштыр мурнундагы турштарындан бо атказарлаашкыны чүгле бүдүрүлге организакчыларынга хамаарыштыр турар. Мао Цзэ-дуннуң авантюристи политиказы-биле чөпшээрешпес удуртукчу, партийжи кадрларга хамаарыштыр кара туразында ажылаашкын улам кедереп турар. «Женьминь жибао» солун тускай сорулгалыг үүлдү парлап үндүрүп, ККП ТК-ның Политбюрозунун кежигүү Пэн Чжэньни база катап нүүлдеп, ону «Мао Цзэ-дуннуң идеяларының эң улуг өскерликчизи» деп адап турар. ККП ТК-ның Мурнуу бюрозунуң бирги секретары турган Тао Чжу, ККП-ниң Ганьсу можу комитединиң бирги секретары турган Ван Фэн, ККП-ниң Цзилинь можу комитединиң бирги секретары Чжао Линь, ККП ТК-ның Соңгу-Чөөн бюрозунуң секретары Ма Мин-фан, ККП ТК-ның кежигүнүнге кандидат Тао Луцзь оларга болгаш партияның өскедаа көскү ажылдакчыларына удур калчаалыг нүүлдээшкиннер можулар солуннарында долган. Партия ажылдакчыларын «шүүмчүлээр болгаш оларның ат-алдарын бужартадыр» талазы-биле бо чаа компанияны «төп черниң айтыышкынының», ылавылаарга, Мао Цзэ-дуннун болгаш «культура революциязының» херектериниң талазы-биле бөлүктүн айтыышкынын ёзугаар эгелээн дээрзин солуннар ажыы-биле бижип турар.

(СЭТА).

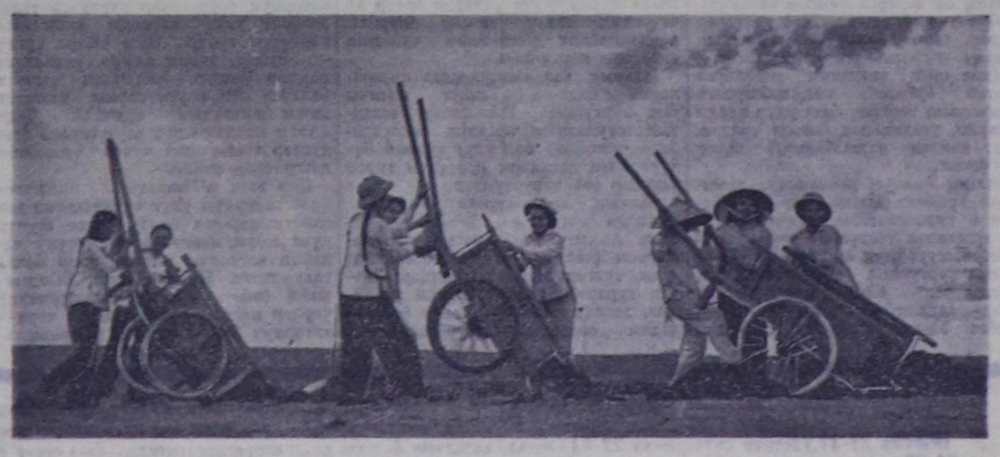

ВЬЕТНАМНЫҢ ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКАЗЫ. Тханьхоа можуда эки-турачыларның аныяктар бригадазы бомбалаашкын үезинде үрелген оруктарны катап кылыр ажылда.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Дүвүрээзинниг медээлер

КЫШ БИСТИ КЭЭРГЕВЕС

Бистиң «Тере-Хөл» колхозтуң девискээринде башкы хар чаап келген. Бо дээрге кыштың шуут өстүп келгени ол. Кыш мал ажылынга берге үе деп чүве билдингир болгай. Ындыг турбуже, колхозтуң баштаар чери болгаш тускай эртемниглер кышты «тоовайн» турарын малчыннар кайгап турар бис.

Бисте байдал дүвүренчиг. Балыктыглан мүн ажыг баш хой, хураганны Шынаага кыштадыры-биле эккелген. Оларны үш кодан кылдыр үскеш, эштер Мөнге, Анай-оол болгаш меңээ хүлээдип берген. Хой ажылының бригадири эш Манзаадан «када кыштаар бис?» деп айтырарывыска, «шиитпир үнмээн, билбес мен» дээр. 414 баш кыс хураган хүлээп алган мен. Кыштаг чок, Кежиг-Аксы деп куруг чер айыткан. Анда кажааны та кажан тудар чүве?

Чүгле хойжуларда эвес, Сарыг-Хөл сүт-бараан фермазында кыштаглаашкынга белеткел база четпес. Ында инек, бызаа кажааларының иштери өл-малгаш, кыры шаараш, ириң-ыяжы дүжүп бадып турар. Амдыгаа чедир септевээн. Чазын-на тудуп эгелээн чаа кажаа ам-даа доозулбаан.

Колхозта мал ажылының тускай эртемниглери малчыннар-биле шоолуг ажылдавайн турар деп бодаар мен. Мал эмчизи, зоотехник эштер Буян биле Ланзыы олар колхозка келгеннер. Олар амдыгаа чедир малчыннар-биле четче таныш эвестер. Чижээ, мен шынаның арай ырак талазында чурттан турар мен. Чазын хар эрип турар үеде бо эштерни чаңгыс көрген мен. Ооң соонда көрбээн мен. Мал ажылының тускай эртемниглери малчын кижиге көзүлбес, та када, кандыг үеде ажылдап турар чүве ийик, билдинмес.

Кыш удур бистиң байдалывыс мындыг-дыр. Моон соңгаар чүү болурун билбес бис, кыш бисти кээргээр эвес. Колхозтуң баштаар чери кыштаглаашкын айтырыын канчаар көрүп турарын малчыннарга чугаалап бээрин күзеп турар бис.

Д. ЧАП,
колхозтуң хойжузу.

* * *

Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозунуң Бүрен-Аксы сүт-бараан фермазында кыш дүжүп, ак хары көстүп, мал ажылы-биле доңнашкан улусту бергедедип келген.

Ынчалза-даа байдалды көргеш, кышты канчап эскербейн турарыл деп дораан бодаттына бээр. Инек саар кажааларның иштин аштаар, чылыглаар, соңгаларны шилдээр, кажаалар чылыдар суг изидер черге одаар ыяш белеткээр, бызаа кажааларының иштин аштап, чугайлаар дээш, кылыр ажылдар-ла хөй. Боларны кажан кылып доозары билдинмес.

Инек саар даш кажаның бир өрээлинге эрткен кыжын бызаалар ажаап чурган. Ол өрээлдиң бир ужунда сарыг-суг хөлбектели берген чыдар. Ону аштап кургадыр болза чогуур.

Ол даш кажаага эрткен кыжын улуг соок үезинде саанчылар хол хаптыг инек саап турган деп чугаалажып турар. Ам база ыыдыг болур болза канчаарыл? Мындыг байдалдыг тургаш, сүт саалдазын көвүдедири, чаш бызааларны доруктурары берге.

Бодум дузалакчы малчын турган мен. Ам бо фермага саанчылаар мен. Ынчангаш ферманың кышка белеткенмейн турарынга сагыжым аарып турар.

Г. ООРЖАК.

РЕДАКЦИЯДАН: Кызыл хоорай Совединге хамаарышкан «Тере-Хөл» колхозта Д. Чаптың, Каа-Хемде «Кызыл тук» колхозта Г. Ооржактың бо бижээни ышкаш ындыг дүвүренчиг медээлер өсие-даа чөлерден редакцияга изээп турар. Ылаңгыя бо үстүнде колхозтарда байдалды малчыннар боттары дүвүрөп бижип турар-дыр. Колхозтарның баштаар черлери малчыннарның бо хомудалдыг шүүгүмчүлелдери кандыг болганын, оон кандыг түңнел үндүрүп, хемчег алганын бистиң солуңну дамчыштыр номчукчуларга дыңнадыр болза чогуур.

Шын орукче кирзин

Бо чылдың сентябрь 24-те үнген «Шында», «Шыңгыы айтырыын» деп эгелиг материалды номчааш, кижинин бодалынга мындыг түүлдер кирер-дир. Совет ие О. Дадар өг-бүлеин хүндүлевес, арагалаар, чер кеаап чоруурун номчааш, оон ургуларын чайгаар-ла кээргеп, ава деп ат эдилээн О. Дадарның чурум-сагылга чогун кижи кайгаар.

Өг-бүлеге бот-боттарын хүндүлежиран, ургуларын кижизидерин коммунизм тургузукчузунун моралдыг дүрүмүнде бижээн. Хөй ургларлыг нелерге пособие акшаны күрүнеден тыпсып турар. Ол акшаны чамдык эштер арагага чарыгдап, ажы-толун кижизидериниче сагыш салбас, үстүнде ады үнген не дег, болгулаары черге шын эвес. Чаңгыс өг-бүледе чурттап турар болганда, өг-бүленин кежигүннери бот-боттарын хүндүлежир, ажыл-ижин үлежир, бир демниг болуру чугула. Эш Дадарга хамаарыштыр ындыг байдалдың чок болганы хомуданчыгдыр. Ынчалза-даа ук ие бо бүгүнү эде көргеш, шын орукче кирериниге бүзүрээр ужурлуг бис.

М. САЛЧАК,
башкы.

Бай-Тайга район.

1967 ч. Октябрь 26.
ШЫН
3-кУ АРЫН

1913—1966

Бистиң чурттуң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң Москва хоорайда делгелгезинде 26 павильон бар. Оларның биргеззин «Чер ажылы» деп адаан болгаш бежен совет чылдарның дургузунда бистиң чурттуң чер ажылының эрткен оруун ында каргускен. Оон чанында, делгелгениң девискззринде 11 га шөл бар. Кедзз ажыл-агый культураларының бедик дүжүдүн өстүреринин депшилгелиг аргаларын болгаш оларның дзэре сорттарын ында өстүрүп, каргузуп турар.

Солун деңнелгелер

Бистиң делгем, улуг Төрзэн чуртувустуң булуң бүрүзүнден база даштыны хөй-хөй чурттардан келген кижилер ол делгелгени көрүп турар. Тывадан база хөй-хөй кижилер аңда чыл бүрүде барып, чуртунуң эрткен оруунуң, хөгжүлдезиниң дугайында хөй солун үүлдерни билип ап, мурнакчы дүржулганы өөренип алгаш, ажылынга ажыглап турар.

Бистиң чурттуң чер ажылы улуг болгаш берге орукту эрткен. Ол дугайын дараазында деңнелгелер кончуг тода каргузер. 1913 чыл-биле деңнззрге, тарылга шөлү ам 1,7 катап калбарган. Кедзз ажыл-агый продукциязын бүдүрери чыл келген тудум көвүдеп орар. 1913 чылда чуртка 86,5 миллион тонна тараа ажаап алдынган болза, 1966 чылда 170,8 миллион тонна тараада ажаап алган. Хөвеңниң ниити бүдүрүлгези революция мурнунда турганындан барын тос катап көвүдзэн, 6 миллион тонна четken.

Россияга революция мурнунда үүгле 10 дүржулга станциязы, 13 шенелде шөлү, ийи лаборатория, үрезин хынгар ийи станциялар бар турган болза, ам кедзз ажыл-агыйның эртем-шинчилел четкизинде 178 институт, дүржулга болгаш селекция ажылының 479 станциязы, 1310 шенелде шөлү бар. Чуртта кедзз ажыл-агый талазы-биле 98 дзэди өөредилге чери бар. Дүржулга ажылын күрүснің сорт шензэр 1650 участогу чорудуп турар.

Чурттуң кедзз ажыл-агыйының шинчилел ажылдарының болгаш кедзз ажыл-агый бүдүрүлгезин эртемниг үндезинге чорударының талазы-биле ажылды чорудуп турар. 1929 чылда тургустунган кедзз ажыл-агый эртемнериниң Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязы амгы үеде башкарыычы 20 эртем-шинчилел институдун хаара тудуп турар. ССРЗ-ниң янзы-бүрү бойдус-экономиктиг зоналарынга тарып өстүреринге тараа культураларының 443, кукурузаның 100 ажыг, тараа-бобыларның — 116 ажыг, крупа (кеже тараа) культураларының 107 ажыг сорттарын болгаш өске-даа культураларның сорттарын райончуткан.

Совет эрге-чагырганың чылдарында чурттуң чер ажылынга органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаары көвүдзэн, бо талазы-биле туковая үлетпүр тургустунган, минералдыг чемишчидилгелер бүдүрери 1913 чылда 0,18 миллион тонна турган болза, 1966 чылда 33 миллион тонна четкен. Чер ажылын химижидер талазы-биле чугула хемчег 1964 чылда күрүнеңиң чаңгыс аай агрохимия албанын тургусканы, чурттуң ажыл-агыйларынга чемишчидилгелер ажыглалын эртемниг үндезинге чорударын чурумчудуп турары болур. Чурттуң зоналарының ааныы-биле 195 агрохимия лабораториязы амгы үеде ажылдап турар.

(«Чер ажылы» деп журналдан).

Кызыл чаагайжып турар

Россия Федерациязының эң аныяк автономнуг республиказы—Тываның наймысылалы—Кызыл Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда таныттынмас кылдыр чаартынган. Кызылчылар чылдыц-на он-он аал иштн чурттаар, чаагайжыткан чаа хөй бажыңларны ап турар. Совет Тываның чечектелип турар аныяк наймысылалының келир үеде перспективалары оон-даа магалыг.

ЧУРУКТА: Кызылдың 24-кү кварталы.

Фото И. МИЛОНОВТУУ.

Информация * Информация * Информация

ҮЖЕН ХАРЛЫГ ТЫВА ЭРТЕМДЕН

Каш-ла хонук бурунгаар Ленинград хоорайга Калин-оол Сереевич Күжүгет геология-минералогия эртемнериниң кандидады деп эртем адын чедип алган. Ол ам он дөртку тыва эртемден болуп турар.

Бистиң корр.

ДЭЭДИ ЭРТЕМ ДЭЭШ

Бо үүнлерде Кызылда башкы институдунуң бот-өөредилгелиг студенгилери күрүне экзаменнерин дужаап турар. Дыртай Хертек, Татьяна Монгуш, Ширинданы Салчак, Алефтина Доржу, Светлана Серемаа оларның экзаменнерге харыларын күрүне комиссиязы эки деп дедеглээн. Экзаменнер октябрь 30-де доостур.

О. НАМЧЫЛАК.

АҢЧЫЛАР АЪТТАНЫПКАН

Барыын-Хемчик районнуң 75 аңчылары ырак-узак тайгаларже дыңнээри-биле аъттанынкан. Оларның арызында сураглыг аңчылар Секдажы Саал, Маадыр-оол Монгуш, Демир-оол Күжүгет, Ажыкай Ооржак болгаш өскелер-даа бар.

М. ДЫЛАЙ.

Ужуражыышкын

Чыраа-Бажы суурнуң Культура бажыңына Тываның чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин даргазы О. К. Саган-оол, Тываның ном үндүрер черинин директору С. С. Сүрүң-оол олар-биле суурнуң чурттакчыларының ужуражыышкыны болган.

Хоочун чогаалчылар Тыва чогаалчыларның болгаш ном үндүрер черинің Октябрьның 50 чыл болур оюнга каидыг соңнер-биле ужуражып турарын чыылганнарга дыңнатканнар. Ужуражыышкынга ында ортумак школаның башкысы Монгуш Октябрь, 10 класстың өөренчкизи Светлана Куулар болгаш өскелер-даа санал берип, тыва чогаалчыларга чедиишкиннерни кузевишаан, боттарының чагыгларын бергеннер.

* * *

Б. САРЫГЛАР.

Шак-ла ындыг ужуражыышкынны ол чогаалчылар Суг-Аксында «Сүт-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери-биле база эрттирген.

О. БОРАШ.

Хостуг шакта

Москва хемниң чоогунда Горький аттыг паркта бот-тывынгыр чурукчуларның делгелгези ажыттынган. Москвачылар боттарының хостуг шактарында ону улуг сонуургал-биле көрүп турар.

Делгелгенің киржикчилериниң арызында Тыва АССР-ниң төлөөлекчилери база бар. Бот-тывынгыр чурукчу В. Тас-оол, башкы О. Чыдым, АТА ажылчыны В. Жиров, Кызылдың башкы училкшеинде чурулга башкызы А. Спрыгин олар бар.

В. ПОКРОВСКИЙ.

ТУРИСТЕР БААЗАЗЫНДА

Тожуда Өдүген тайгазының эдээ Азас хөлдүң кыдыында туристер баазазын бо чылдың июльда ажыткан. Аңда бирги болгаш ийги сезонда 108 кижи путёвка-биле дыштанган.

Ол баазага келген кижилерниң ниити саны 270 ашкан. Республиканың районнарындан келгеннерден аңгыда Москваның, Харьковтуң, Киевтин, Караганданың, Новосибирскинің болгаш өске-даа хоорайларның чурттакчылары келген.

Т. ЧАТ.

Чаржып турар кожавыста

ИЙИ ПЛАН

Бистиң социалистиг чаръштыг кожавыс болур Хакас автономнуг областың тараажылары бо юбилейлиг чылда чаагай дүжүттү өстүрүп ап, Красноярск крайда кеску черни эзлеп турар. Областың совхоотары, колхоотары дүжүт ажаап алыышкынын бо үүннерде доозуп, Улуг Октябрьның 50 чылынга алдар кылдыр күрүне шыгжамырынга ийи планлан эвээш эвес тарааны урар дээн социалистиг хүлөөлгезин күүседир дээш шиитпирлиг демиселди чорудуп турарлар.

Бо сорулганы шиитпирлээринче ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглер, партия, профэвидел болгаш комсомол организациялары, кедзэнин бүгү ажыл-ишчилери бар-ла күжениишкиннерин салып турар деп, Хакасияның солуннары бижип турар.

Совет күрүнеңиң чартык чүс чыл болган алдарлыг юбилейинге төлептиг ужуражыр дээш чаръштың мурнуку одуруунда Алтай районнуң чер ажылдакчылары чорудуп турар, Алтайның тараажылары күрүнеге 36 мун тонна тараада саткан болгаш планын үш катап ажыр күүсеткен. Ам оон кырынга база бир планны күүседир дээш районнуң совхоотары, колхоотары, партия организациялары бүгү хемчегларни ап турар.

Бейск районнуң кедзэ ажылагыйының ажыл-ишчилери 50 мун тонна тараада күрүне шыгжамырынга урарын чедип алган. Ында ажаап алыышкынга агаар-бойдус бергедээшкиннерни таварыштырза-да, ажылдың организастыы, оперативтиг аңаа алдырбайн барган. Районда Ново-Енисейск совхозтуң коллективи күрүнеге тараа садар хүлөөлгезин 140 хуу күүсеткеш, бир дугаарында рапорттаан.

Хакасияның шөлдериндe ажаап алыышкынның мурнакчыларының арызында «Москова» совхозтуң комбайнери Константин Божуховский «ЖВН-10» деп жатка-биле 900 гектар ажыг черниң тараазын кескен. Ол-ла совхозтуң комбайнери Анатолий Призенко база ынлыг жатка-биле 800 ажыг гектар черниң тараазын кескен.

АВТОМОБИЛЬ БҮРҮЗҮ — БОТ-ОРУЛГА-ЧАРЫЛГАЖЕ

Абаканның № 1200 автоколонназының чолаачылары, септекчилери, инженер-техниктиг ажылдакчылары планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкиннің чаа системазынче шилчиринің белеткелин барык ийи чыл иштинде чорудуп келген. Орулгалыг болурунун күрлавырларын шиңгээдип алырынче онаа кичээнгейни салган.

Хамыктың мурнунда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның экономиктиг билиин бедиери чугула турган. Ол сорулга-биле тускай лекциялары, беседаларны болгаш бөлүмнерге кичээлдерни чоруткан. Ажыл-агыйны чорударының чаа системазынче шилчээн бүдүрүлгелерниң ажылының дүржулгазын өөренип көргөн чорук коллективке улуг ажыктыг болган.

Чагыкчыларның негелделерин бирден бирээ чокка өөренип көргени-биле автомашиналарның ажык чок маңнаарын эң кыдыкы хемчээлинге чедир кызырган. Автоколоннада кывар-чаар материалларның чарыгдалынга шыңгыы учётту тургускан. Ол сорулга-биле бензин, шин, электроэнергия болгаш өске-даа чүүлдерниң ажыглалын контрольдаар тускай техниктиг комиссияны бүдүрүлгеге тургускан.

Коллективтің бүгү отрядтарынга болгаш автосептелге мастерскаяларынга бот-орулга-чарылгалыг болурунун бүгү эргежок чугула чүүлдерин 1966 чылдың декабрьда белеткеп алган. Бо чылдың апрельде немелде белеткелди чоруткан соонда, автоколонна бот-орулга-чарылгаже шилчээн. Ол чорук коллективке чүүү бергенин?

Автоколонна бодунун ажылын дыка экижиткенин баштайгы үүннелдер көргүскен. Човаачылар ажылдың уе-шагын аажок үнелээр, автомашиналарны эки ажыглаарын оралдажыр апарган.

Юбилейлиг чылдың эрткен сес айларында коллектив бот-орулга-чарылганы шиңгээдип алгаш, пландан ажыр 700 мун рубльди берген.

СОЛУН КЕЖЭЭ

«Сүт-Хөл» совхозтуң төвү Суг-Аксы суурга «Күш-ажылчы хөрөөженнер» деп кежээни ында хөрөөженнер чөвүлелиниң инициативазы-биле эртирген. Кежээни суурнуң маадыр иелериниге, күш-ажылчы хөрөөженнериге бараалгаткан. Аңаа суурнуң хөй-хөй турттакчылары чыылган. Маңаа аъш-чемнерни, холбиле аргаан, дараан үүлдерни делгээн турган. Сарыглар Өпештейниң даараан национал тону, Мария Ларинаның, Капитолина Здулинаның, Серемаа Дегенин, Ховалыг Бичинейниң белеткөн чемнери көрүкчүлерниң бедик үнелелин алганнар.

Кежээниң киржикчалериниң кичээнгейин «Күш-ажылчы хөрөөженнер», «Октябрь болгаш Тыва» деп чурук-монтажтар хаара түскан.

Дыка хөй хөрөөженнер Хүндүлел бижиктер-биле, өртектиг барааннар-биле шаңнатканнар.

Кежээ солун концерт-биле доозулган.

О. БОРАШ.

Аъргаже селгүүстээшкин.
П. ГОЛЬЦОВТУҢ фотоэтюду.

МЕРГЕЖИЛЧЕ УЛАМ ЫҢАЙ БАЗЫМ

Шүлүкчүнүң эрткен оруу, салымчаанының сайзыралы, сагыш-сеткилиниң күзел-бодалының эң өндүрү, оон чогаалдарындан көстүр. Ындыг чорукту бир тодаргай чижээ «Чалгыным» деп вомдан көрүп болур.

Чогаалдарының чаа номун М. Кенин-Лопсаның «Чалгыным» деп адап алганы аная эвес, символиктиг уткалыг. Ол атта Октябрьның ачызында арат кижиниң эртем, культураның бединче ужугуп, салым-чаяаны сайзырап, сагыш-бодалы чалгынанып келгенин киргген. Оон ыңай ол болза авторуң беш дугаар(!) боорда, Октябрьның бежен чыл оюнда үүнүп келген ному болур. База «Чалгынымда» авторуң чогаалчылар деп хүндүлүг кижилериң кокпазынга кирип алгаш, чэрби беш чыл иштинде улустуң сагыш-сеткилиниң «ханы шыгжамырынче» «аян-чорук» кылып келгенин бүдүү демдеглээнин номчукчулар шагда-ла эскерип каан боор. (Шынап-ла бирги чогаалын автор 1942 чылда бижээн-не болгай!). Бо бодалды номда дөртен, бежен чылдарда бижиттингилээн, парлаттынмайн чораан шүлүктерни киргенин база бадыткап турар.

«Чалгынымның» авторун, кол нургулайында лириктиг шүлүкчү деп билир бис. Чаа чогаалдар лириктиг маадырның (состуң кызы утказы-биле) чонунга, өөрүнге, төрөөн чери Хөндергейинден эгелээш, Ленинниң хоорайы чедир делгем улуг Төрөөн чуртунга, партияга бердингенин илередип турар.

Чоннуң шынчы оглу болуп, большевиктериниң кызыл тугун бедик тударынга төлептиг болурда, эртембилигни ханы шиңгээдири чугула деп, авторуң бир кол бодап чоруур бодалы мындыг. Ону «Чалыының даңгыраа» деп, бодунун өөрүнге турасказаткан болза-да, бөгүнгү аныяк өскенге кыйгырыг, сүме кылдыр дыңналыр шүлүүнде илереткен.

«Чалыының даңгыраа» база бир талалыг. Ол лириктиг маадырның намдарының эгези кылдыр билдингир. Ынчаарга «Ленинге йөрөткен мен», «Кокпам» деп шүлүктер оон уланчызы кылдыр номчуттунар.

Шушь деп суурже
шолуттүргеш,
Тываларның
Сураан дыңнаан,
кээргеп көрген орус кижи
Эртемнериниң далайынче
мени үдээн,
Эки сеткип, хей-аът кирдим! —

деп улуг Ленининиң ачызында, эртемниң оруун тыпканын лириктиг маадыр чоргаар чугаалап турар.

«Чалгынымда» М. Кенин-Лопсан ол улуг темзларын база-ла «тегерип» эрткен. Эң ылаңгыя «Чоргааралым» деп шүлүүнде улуг найыралды шынап-ла чоргаарланган үнбиле тоожуп турар:

Каң дег быжыг найыралды
төрөөн адам,
орус акым
Кадыг-дошкун тулчуушкунуун
чалбыжынга
дуңааланнар.
Ажыл-ишке
шүглүп турар мөге күжүм
сүлде дөзү
Акым сенден дамчып келген
төрелдешкен.
Чоргаараар мен!

Бо одуругларда-даа база эрги-даа шүлүктериңде чогаалчы орус улусту «улуг ажым», «акым сен», «орук айтыкчызы», «өнерелдиг орус улус» кылдыр чуруп турар. Орус улустуң тываларга кылган буянын чогаалчы мынчаар, эргим овур хевирлер-биле чуруп чоруур.

Үстүнде кирген дөрт одуруг, чогаалчының бодалын мөөнеп, кыска кылдыр илередириниң талазы-биле мергежилиниң өскенинің херечизи. Шынап-ла, одуругларының «чүктээни» утка улуг, ону илереткени (болуушкуннарның адын адаваан-даа болза) тода билдингир, өзулуг шүлүк деп чүве бо-дур деп, чугааланырынче кижини албадаптар. Мындыг шүлүктер номда хөй.

Бөгүн бистиң амыдыралывыс шапкын хем дег, Улуг-Хем ышкаш күүлүг сайзыраң, «унуп солуп» турар тыва кижиниң бодал-сагыжы хүн тудум-на бедип, ужугуп олурар деп бодалды М. Кенин-Лопсан «Чалгыным» деп шүлүүнде философчу аян-биле онза илереткенин сеткил таалап номчуур бис:

Даады черге чоруур мен деп,
Тенек бодап чораан-дыр мен.
Даглар, булут кырын харап,
Дээрге база чоруур болдум.
Шары мунуп чораан бодум
Самолёттуг ужуп чор мен...

Лириктиг маадырның миниишкинин элдепсинген аян-биле, бодалды национал овур-хевир-биле дамчытканынан шүлүк дөштиг боон турар.

Ынчаарга «Оглумга» деп шүлүктүн:

Октаргайже чорук кылыр
Орук берге, доругун ал — деп

одуруглары үстүнде киргениниз шүлүк-биле аянаш болгаш оон логикалыг уланчызы боон, бөгүнгү тыва кижиниң тоолдаан эвес, хүн бүрү күзелин илереткени-биле амыдыралчы кылдыр дыңналыр.

Тываларның чоокку, революсчу төөгүзүн чогаалчы шинчилевишаан, ону улуг дөстерден үнген дазылдар кылдыр көрүп, чечен овур-хевирлер-биле чуругулаан. Бистиң хосталгавыс дээш демисежин чораан И. Сафьяновтуң революсчу боон өөрүп келгенин, демиселге эрткен амыдыралын мөңгежиткен, «Сафьянов саналдан тур» деп баллада, Ю. Кюнзегештің ол жанрга бижээн чогаалдары-биле чергелештир, чаа делгерен олурар тыва баллада жанрының дыңзыг чогаалы деп санаттынар.

Ында орус кижиниң тываларга кылган буянын, оон найыралга шынчызын, төөгүнү баш удур көрүп билирин, угаанныын («моол чондан, совет чондан чарылбаңар») автор көргүскен.

Бистиң чоннуң революстуг демиселин түүнээн, ыдык чер Суг-Бажыңга турасказаткан шүлүүнде автор ниитилел төөгүзүн овур-хевир-биле тоожуурунуң аргалары хөй деп үүнин көргүскен. «Чуртталганың судалы сен», «Эки хүнүм эгезе сен», «ада-өгбем алдары сен», «Өлбес адым өндүр-даа сен» деп чаңгылыг сөстер-биле Суг-Бажыны дыктаттынган. Аная чугаага болза онза «өң» чок бо сөстер чогаалдың темазы болгаш ону тоожаан аянның аразында таарышканындан чиге, өткүт дыңналыр турарлар.

М. Кенин-Лопсаның «Авам маадыр» деп шүлүүлелиниң сураа шагда-ла тарай берген, ынчалзажок ону амдыгаа дээр сайгарбаан болганда, каксы-даа бол көрзе чогуур. Тыва литературада нелерниң «човулаңның дөвүүчүүнге» чораан, «чолдуң бедик чадазынче» (С. Сарыг-оол) көдүрүлгенин алгаан, мактаан чогаалдар хөй. Ынчаарга «Авам маадыр» олардан аваларның эрги үеде, берге амыдыралга кылып чораан (чүгле түрөп чораанны эвес!) чырыкчаагай ажыл-хөрөөн, революцияга киришкенин ханы, долу амыдыралчы көргүскени-биле ылгалыр.

«Авам маадыр»—лириктиг шүлүглел. Аңаа кол аянны, ындыг-сырынны лириктиг маадырның аразынга туткан хоюг, чымчак чугаасөзү киирип турар. Шүлүглелде ие кижиниң характерин, оон ажыл-хөрөөн, бодал-күзелин дамчыштыр көргүскени — авторуң улуг чедиишкини болур. (Тыва шүлүк чогаалында аваларның овур-хевирин мынчаар чуруур деп оралдажыышкын бөгүнге дээр кылдынмаан деп болур).

Чүү-даа мурнай ие кижиниң ажы-төлү аза бээрге, барган уун эндевезин, идик-хеви орлу бээрге, кымны-даа мурнай эскерип каан, иле тыртып каарын, оон сөглөөн сөзүнүң угаан кирер күштүүн көргүзүп чураанны, тыва аас-чогаалының традициязынга, амыдыралга дүүшкек болгаш кижиниң сеткилинге таарыжыр.

Ажыл-ижин, аас-сөзүн, сеткил-сагыжын чуруп келгенинден аяның характери чоорту өстүп келир.

Аарыгаанда чажыыптар,
Алгыш-кырыш сүрүп чорбас,
Ажылдаарын хөглүг бодаар.

Ада кижи аалга чок турда, база чаңнык диңмилгде иениң чырык овур-хевири аал-чуртту аян киирип турар кылдыр чураанын көөр бис. Эң ылаңгыя «курбусту хаан килеңзээн дег, кургамзыдыр көксенгилээн» турар берге үелерде автор ие кижинин тейлеп-чаныып олурбас, а идепкейлиг демисежин турарын онза эки көргүскен.

Аяның чаа амыдыралга киришкенин база-ла ёзулуг шынчы тып көргүскен. Революстуг чазактың шуудаанын чеминиң дээжизи-биле чемгерип, оон улуг үүлени бүдүрериңе деткимче көргүзүп турар кылдыр ава чуруттунган.

Аяның ажыл-хөрөөн өскелерниниден аңгылаш, онзалаш чуруваан. Аңчы-меңчи, амыдыралга казжраан («алаак черге чажырып каан, тулган аътты кызылдарга берип турар») аданын, мерген угаанныг, тоолчу даайның, тенек болгаш дидим оолактың овур-хевирлери сеткилинге эң-не чоок үүлдер дугайын бижип чоруур дизе частырыг болбас. Ынчангаш оон чогаалдарында «кылымал», даап бодап каан утка, меге аян чок. Ажы-төлүн ырадыр ыдарыдан дидинмес эргелиг иезин, амыдыралдың уун билир болгаш «шуудунга кирип» чоргулаар адазы, «болчаан черде чалыы оорү», «ширинн түрлүг, чаңгыс сөстүг башкылары» оон чогаалдарында чурттап чоргулаар («Ленинге йөрөткен мен», «Якут кыс»).

«Чалгынымның» кол-кол бодалдары, оон авторуңуң чогаадыкчы чедиишкиннери мындыг-дыр. Чогаалдарның биске билдингири, тоогу оларны ириктиг маадырның бодунун өөмүзөзинден хөөредиг, меге аян чокка, шын сеткил-биле чугаалап турарында. Ном чогаалчының уран арга, мергежилиниң бедөөнин көргүзүп турар. Эң ылаңгыя бодалды аллегория дузазы-биле илередир арганы автор чеп ажыглаан. Чижээ, «орус сөстүң чырыткызы» дээнинде Пушкинин хүндүлеп адаанын, «дээриниң өзөзи — хартыга» деп ужудукчуну ойзу адаанын чиге овур-хевирлер деп көөр бис. Ол шыкаш болуушкуннарны метафора-биле дамчыткылааны чараш:

Эжин, өөрүң Тарлашкындан
келген соонда,
Эки шагның тайбың чазы
үнүп келди —

деп каанындан, Тывага революция тиилеп, чаа амыдырал эгелээни тода билдине бээр.

«Чалгынымда» дээрге, Октябрьның идеялары-дыр, «кокпам» дээрге, чоннуң аас-кежикче оруу деп, боду-ла билдине бээр кылдыр чогаатканы, авторуңуң овур-хевир тургузаар талазы-биле улуг ажылды кылганын көргүзүп турар. База «Кара сугну —нефтини, ханап алыр», «эдилээни номнар болзун, эзертээни чычаан болзун» деп одуругларны номчаан кижи доктаадып алыксай бээр. «Авам маадыр» деп шүлүглелде беш дугаар эгени онза чечен бижээнин демдеглээр апаар.

Бир эвес «Чалгынымда» ниитизи-биле авторуңуң улуг чедиишкини деп санаттынар-даа болза, ында шупту чүве дески, мергежилдің үстүкү чадазын чогаалчы тешкен дээр болза таарышпас. Номда чедир кылдынмайн (ийет, чедир кылдынмаан) черлер көскү. Эң-не кошкак чери—авторуңуң биографиялыг барымдаа-ның чамдыызын чечен овур-хевирлер-биле «хепкербээнинде». Чижээ, «Ленинге йөрөткен мен» деп чогаалда «бажым камнааш, кочал кеттим» деп одуруг бар. Амыдыралга ындыг чүве турар-даа ыйнаан, ынчалзажок бо одуруглар ук чогаалга чүү-даа немеевейн турар, оон-биле илереткен бодал чөгенчиг кеңеп кылдыр көстүр-дүр. Бирде автор эки байдалды чедир ажыглаайн баргылазны хомудаанчыг, «Авам маадырда» чайын эрткен соонда челээштелип келгенинге символ утка киирер дээн бодалын чедир боттандырып шыдаваан.

Чогаалдарга бодунун амыдыралындан темалар алыры чиик, билдингир болуру шын. Ынчаарга, чогаал бүрүү авторнуң намдарын көргүскен боорга, номчукчунуң хөөнүнге дээй бээр чорук турарын бодаза чогуур. Бир эвес тема шилиринің ындыг аргазы чогаалчының үзели болу берген түве-болза, бөрүп-барын субъективизмниң оруунче чая бээри база чадавас.

Чамдык овур-хевирлер тода кылдынмаан. «Дагаланган-кыс мен» деп шүлүктүң чечен талазы куду болган. А «Суриковтуң бийири» деп шүлүкте «Гений-дир сен!» деп алгырган сөстер, лириктиг маадырның дениелин кудуладып турар. Суриков—гений деп чүве шагда-ла билдингир, ону катаптаары артык.

«Авам маадыр» бүрүү-биле эки чогаал, ынчаныныже оон иштики тургузуу нарын, будулгаазынныг, логиктиг карылаалар арай-ла тода эвес болган.

«Чалгыымда» аная шүлүктер, дөрт одуруглуг шүлүктер, баллада, шүлүглелдер киргилээн. Олар авторуңуң темаларны дүүшкек, чечен хевирлерге чуруп илередип билирин көргүзүп турар. Ынчаарга «Ленинге йөрөткен мен» деп чогаалын автор «шүлүглел» деп адаанын чиганичиг. Ында болуушкуннар, амыдырал, маадырларның салымчолу, чогаалдың тургузуу, аяны, хемчээли этиктиг жанрның негелделеринге дүүшпейн турар.

Чогаалчы М. Кенин-Лопсаның чаа номун номчаан үнелээн, шүгүмүлээн сеткилди долузу-биле бижидим. Өске эш-өөрлериниң санал-онаалын дыңнаары база-ла солун.

Ниитизи-биле «Чалгынымда» чогаалчының профессионалдыг бедик өзүлдезин көргүскен ном болур.

Д. КУУЛАР.

Тываның эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы.

КРИТИКА БОЛГАШ БИБЛИОГРАФИЯ

аваның овур-хевириниң утказын дыңзыдып, немеп, деткип турар.

Шүлүглелде автор номчукчуну бодандыра бээр, тоол-биле амыдыралды каккылаштырып тургаш, Октябрьны ырлаан одуруглар-биле доосхан.

Ынчангаш «Авам маадыр»—ханы утканы сиирген, уран-чечен бижиттинген чогаал.

М. Кенин-Лопсан черле бодунун

СПОРТ

СӨӨЛГҮ МАРГЫЛДААЛАР

ТЭЭЛИ. Маңаа спорттуң чайгы сезонунуң хагдынганынга турасказаткан маргылдаалар болуп эрткен. Баскетболга район төвүнүң башкыларының чыныды командазы тергиндээн. Хөрөөженнерден Тээли ортумак школазының командазы биргн черни алган. Хол бөмбүүнге «Тээли» совхозтуң командазы чемпион болган. Ниитн команда талазы-биле «Мурнакчы» колхозтуң спортчулары эки түүнелдерни көргүскеш, кубокту чаалап алган.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

ШАГААН-АРЫГ. Шак-ла ындыг маргылдаалар Улуг-Хем районнуң төвүнге база болуп эрткилээн. Ооларның сес командалары аңаа киришкен. Хол бөмбүүнге биргн черни «Улуг-Хая» совхозтуң чыныды командазы алган.

М. БИЧЕ-ООЛ.

Аныяк мөгелер

Өвүрнүң Хандагайты ортумаа школазының 29 аныяк мөгелери деңзи аайы-биле хүрешкен. 44 кг чедир деңзиге биргн черни Т. Монгуш, 48 кг чедир деңзиге К. Доңгак, 52 кг чедир деңзиге С. Монгуш, 56 кг чедир деңзиге Ш. Монгуш, 60 кг чедир деңзиге М. Монгуш олар туствузунда биргн черлерни алганнар.

В. МАНДАН-ХОРЛУУ.

Мурнунда Лисицкий

Юбилейлиг чылда Кызыл хоорайның чемпиону деп ат дээш шыдыраа маргылдаазы эгелээнден бээр неделя эрткен. Маргылдаада спорт мастериниге кандидат бир кижи, тос биргн болгаш беш ийги разрядчылар киржип турар. Оларның дөртү спорт эки-тура ниитилелдериниң чемпионнары. Алды салыышкынар эрткенде, түүнел мындыг болган.

Биргн разрядчы Яков Лисицкий беш кижини улаштыр уткаш, хамыяты мурнаш турар. Мастерге кандидат Николай Шишигин дөрт садыгта улаштыр тиилээн.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Чеделээн дидим» 10, 2, «Цыган» 12, 4, 5.45, 7.30, 9.45 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Ол дугайын уттуп болбас» 3, 5, «Саяттың коңгазы» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Онза даалгалар» 10, 3.30, «Фараон» (1-ги, 2-ги сериялары) 12, 5.10, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Азияның нырында шуурган» 3, «Даш аалчы» 5, 9, «Үш амыдырал» 7 шактарда.

Редакцияның АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчуу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, көлөө ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көлөө корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизинин 20-60, бухгалтериялың 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчуу, 1).

Солун неделяда алды катал үнер

ТС—00680.